

Наша Державність

Володимир КАРАЧИНЦЕВ,
поет, дипломат, культуролог

О краєць Божої землі, Україна. Для чужого вуха у слові цьому чувається знайоме і вочевидь бажане, бо зверхньопринизливе — “окраїна” — периферія, маргінес. Це від комплексу меншовартості. Натомість українцеві — народженому “у країні”, милуватиме слух кореневе — “рай”. Наділив Бог народжених тут найбагатшою землею, за яку змагалися люди і людська. І у всі часи не бракувало зайд. Але лише люди, народжені “у краю”, змогли створити на своїй землі прообраз раю — хата, садок вишневи, хрущі над вишнями, пісні солов’їні... Мова співзвучна з солов’їною. Люди цього краю від Карпат до Дону загалом вели осідлий спосіб життя — земля змушувала, тому їхня культура мала чіткий цивілізаційний вимір. Окре-

ючи на промисловий і науково-технічний розвиток людства. Донедавна й ми жили у такій гібридній державі, де НТР уживався з концтаборами і майже рабською працею на селі.

Сьогодні переважна більшість з 193 країн, які входять до складу ООН, мають затверджену дату створення своєї державності. Так, історія Чеської держави розпочинається з 820 року, коли Богемія і Моравія утворили Велико-Моравську державу. Польська державність з центром у Гнезно сформувалась у 863 році завдяки об’єднавчим прагненням племінного союзу полян за правління княжої династії П’ястів. Болгарія веде свій історичний родовід від Великої Болгарії, яка у 632 році об’єднала протоболгарські племена у причорноморських і азовських степах. 843 року було утворено Західно-Франкське королівство, яке потім стало Францією. У 2011 році Російська Феде-

на організація та існування певних державних структур.

Як свідчать візантійські джерела, у той час відбулося перше, так зване Фотієве, хрещення Русі. Для такого дійства теж потрібен був хоча б елементарний рівень державної організації. Отже, з “Повісті минулих літ” започатковується власна державна хронологія.

Уточнимо, що в цьому літописному джерелі Руссю іменувалися нинішні українські землі, передусім Київщина. Літописець веде мову про руських князів, вписуючи їх у хронологічний ряд. У цьому ряду не знаходить місця для варязького князя Рюрика. (Чи ж був такий?) Першим руським князем він називає Олега. Повідомлення “Повісті минулих літ” від 852 року певним чином суперечить заплутаній Рюриківській легенді, що зустрічається в цьому літописі під роком 862-м. У цій легенді стверджується, що нібито якась частина варягів іменувалася Руссю і саме цю частину закликали княжити в Новгороді. Літопис не з’ясовує ким доводився Рюрик Олегу, який тоді перебрав княжіння в Києві. Олег же не лише здійснив великі походи на Візантію, а й уклав з нею низку договорів. Зокрема, 860 року. Отже, текст “Повісті минулих літ” дає нам підстави вважати 852 рік датою початку української державності.

До слова, наукове обговорення, присвячене історичним витокам Української держави, відбулося 25 березня 2017 року на черговій сесії Наукового товариства імені Шевченка у Львові. Було, власне, підтверджено, що 852 рік є датою народження

Української держави. Керівництво Товариства мало тоді звернутися до Верховної Ради України з клопотанням ухвалити постанову “Про святкування 1165-ліття Української держави”. Політики в історичному ландшафті змінюються, а пошук історичних витоків Української держави залишається природною державотворчою потребою. Тим паче з огляду на військову агресію з боку РФ, почасти суперечки з сусідніми державами щодо питань мови та історичних подій.

Р. С. Того року ми могли б відсвяткувати 1165-ліття нашої державності, як яскраву міжнародну подію, що лише посилює би консолідацію патріотичних державницьких сил українського суспільства. Могли би.

Утім, ніколи не пізно. Гадаю, що окрім дискусій щодо парад, настав слушний момент узаконити нарешті цілісну історичну модель Української Держави на засадах еволюційності, принципу історизму і тягlosti державотворчих процесів.

Духа не вгашайте! Шануймося!

Про моральне право і непочутий голос

Мирослав ЛЕВИЦЬКИЙ

З Божою допомогою підходимо до 28-ї річниці Незалежності України. З гіркотою мусимо констатувати, що Україна ще не стала такою державою, про яку ми мріяли в 1990—91 роках. Тоді нам, одержимому ідеєю незалежності покоління, здавалося, що вистачить волелюбним українцям одного десятиліття, аби подолати важку спадщину радянської залежності. Тоді, скажу відверто, я не знав глибини руйнування національного менталітету та національної свідомості у загальнонаціональному вимірі. Я дивився на мій український світ крізь призму мого, львівського, виховання. Тоді я не знав слів одного з найвидатніших нині українських письменників, який в 1964 році, відраджуючи рідного брата від наміру завербуватися вільнонайманим до Радянської Армії, писав: “Житимеш у середовищі авантюристичних напівдиких кацапів з їх дріб’язковістю і пожадливістю, тебе будуть щодня начиняти ідеями — там вже від занять не втечеш (я бачу, як тут), дитина житиме в тому оточенні, можливо доведеться піти в їхню школу”.

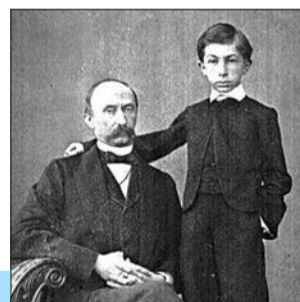
Закінчення на стор. 2

УКРАЇНІ ПОТРІБНІ ОДЕРЖИМІ ЛЮДИ

4

“ТІЛЬКО ДІЛО І СЛОВО НАШЕ ПРАВЕДНЕ”

8

“ДАРНИЧАНКА” ПОЄДНУЄ КОНТИНЕНТИ

15

мішній. Унікальний. Непроминальний. Традиції, архетипи, цінності. Мова тисячоліть: веснянки, гагілки, коляди. Писанки. Вишиванки. Опішня. Гавареччина. Петриківка. Непреходячі скарби. Від Трипілля і донині. І прісно.

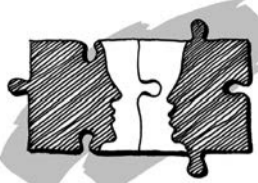
Етноси, нація, держава. Український військовий та державний діяч Микола Сціборський вважав державу “оптимальною формою існування нації”. “Тільки через власну державу нація стає творчим чинником історії й повноправним господарем своєї власної долі”. Запропоновані ним Основні принципи творення держави: національна солідарність (надкласовість і надпартійність); якісна суспільна ієрархія, особиста відповідальність керівників всіх рівнів за свої дії; самоврядність. Українці так і не відчули смаку такої державності.

Перші держави виникли на Близькому Сході. У стародавніх Афінах, Спарті, Римі виникли рабовласницькі держави. Феодалні держави виникли в середньовічну добу і протривали донині, незважа-

рація Указом Президента “Про святкування 1150-річчя зародження Російської державності” узаконила дату відліку своєї державності. Історичною точкою відліку державності Росії був начебто прихід до влади у Новгороді князя Рюрика у 862 році.

Україна ж — колиска цивілізаційних процесів у євразійському просторі, у т. ч. християнізації, з традиціями потужної Київської держави вимірює державність, як формально виглядає, тільки 28-річчям.

У “Повісті минулих літ” йдеться: “Влітку 6360 [852 рік], коли почав царювати імператор Михайло III (840—867), почала прозиватися Руська земля”. Тут же довідуємося, що тоді “приходила Русь на Царгород, про що пишеться в грецькому літописанні; так від цієї дати почнемо і відлік зробимо...” Уявляється очевидним: коли країна отримує назву, це можна трактувати як початок політичної ідентифікації. Очевидним є також те, що для здійснення великого військового походу на Візантію потрібна була відповід-

Про моральне право і непочутий голос

Закінчення. Початок на стор. 1

Тоді я гадки не мав, що ці різкі і дуже відважні слова стосувалися не якоїсь абстрактної дійсності у якомусь абстрактному “Кацапстані”. Вони, на жаль, стосувалися реальної України, глибоко насиченої звичним елементом. Про це свідчать слова, написані у Ленінграді у березні 1961 року про процеси в “підлабунницьких, зарослих свинячим жиром “равнодушних” Київках”...

Тож не дивно, що 1992 року, коли я переселився до Києва, однією з перших речей, що мене вразила, була примітивна кричалка “спасіба Руху за разруху”. Щойно згодом усвідомив, що це була цинічна кремлівська технологія розпалювання в головах прошарку з советським мисленням в Україні ненависті до української держави.

Інколи задумуюся: чи коли б в 1990–91 рр. знав те, що знаю нині, то чи зважився б поміняти перспективний фах “інформатика” (нині спеціалістів цього профілю називають на англійський лад “айтішниками” — скорочено від слів інформаційні технології) на Богом дароване покликання українського публіциста? Однак моральні зобов’язання, які, з одного боку, ставили славні наші політв’язні, а з другого — легендарний професор Марко Антонович з Канади, мали вирішальний вплив на мій вибір. І хоч багато “айтішників” дивляться на мій вибір насмішувато і зверхньо, я жодної миті не жалю з приводу свого вибору. “Айтішні” гроші можуть лише у манкуртів приспати біль від глуму над державою, який нині активно здійснюється з застосуванням кремлівсько-олігархічних інформаційних технологій.

30 років тому (історичний лист, який зберігається у моєму архіві, датований осінню 1989 р.) професор Марко Антонович писав, що горбачовська перебудова — останній історичний шанс здобути Україні державну незалежність: “На ваше покоління покладається велика місія і велика відповідальність використати той шанс”.

Звичайно, слова прохання-настанови представника славного роду борців за незалежність України слід відносити не до покоління і середовища, яке я тоді представляв. Здобуття незалежності 24 грудня 1991 року було волею переважної більшості народу, що засвідчив референдум 1-го грудня 1991 року.

Та моє покоління також відіграло свою роль у тому історичному процесі. Ми при активній підтримці радіо “Свобода” переконували, що ми — український люд, що державна незалежність — це великий шанс на зміну української долі. Ми мали світлу ідею, глибоку віру в її втілення. Проте ми не мали критичної маси патріотичного чиновництва, яке самовіддано реалізувало б світлу ідею державної незалежності. Ми тоді не мали також прошарку, який сформував би національну буржуазію, ґрунт для розвитку здорового національного організму. Бізнесове середовище, що тоді творилося, найчастіше рекрутувалося з комсомольських і кагебістських кабінетів, було тісно пов’язане з Росією. Воно творило власні ЗМІ, які де тільки могли дискредитували українську незалежність.

Тодішня влада не дуже протидіяла тим тенденціям, сприяла примітивізації сприйняття політичних і соціальних процесів в Україні. У першу чергу від нерозуміння, що процес управління державою куди складніший, ніж, скажімо, таким промисловим гігантом як “Южмаш”. Багато шкоди Україні свого часу Леонід Кучма завдав заявами: “Буде економіка, буде все”. Він тоді не розумів, що в державному будівництві економіка — далеко не все.

В “Історії українського війська” автора славного Івана Крип’якевича читаємо згадки про княжі часи: “Розвиток тодішньої держави залежав зовсім від особистих прикмет князя-основника. Коли Володар був талановитий, умів створити

воєнні збройні сили і своїм авторитетом тримав у єдності різні племена, то держава існувала і розвивалася успішно”. Отже, ще з тих далеких часів і донині збройні сили є одним з головних атрибутів незалежності держави.

Останнім часом не тільки в Україні спостерігається тенденція до применшення ролі того атрибуту в суспільному сприйнятті. Це, на моє здивування, має також місце і в сусідній Польщі.

Домагання відмовитися від проведення військових парадів мотивують надто “великими”, необґрунтованими витратами на проведення таких заходів, соціальною “традицією” та “неморальністю” у час війни. Це були головні “аргументи” критики президента Петра Порошенка за п’ять військових парадів, проведених у час його каденції. Враховуючи, як багато місця відводилося критиці українських військових парадів у путінському телевізорі, є всі підстави вважати, що “аргументи” проти українських парадів писали у відомстві, відповідальному за дезінформацію та деморалізацію потенційних жертв путінської агресії.

Цікаво, чи й там же писали “аргументи” для критиків польських військових парадів? Вони використовують ті ж “аргументи”, що і критики українських парадів, за винятком “аморальності” проводити паради у час війни. Підставу цікавить місцем, де пишуться аргументи для критиків польських парадів, дає той факт, що нині при коментуванні тих парадів робиться наголос на російській політико-економічній експансії. Перекидається місток від перерваного в 1920 році під Варшавою походу Бурдонного і Тухачевського з їхнім “експортом” більшовицької “революції” до Німеччини і Франції — до нинішніх дій Путіна. Йому мріється, щоб у Польщі про це все якомога менше говорили. Тому кацається в інформаційний простір “думка” про військові паради як історичний анахронізм.

Нинішній президент Польщі Анджей Дуда зовсім не переймається аргументами противників парадів. Він доводить суспільству і світові, що військові паради — це не просто огляд війська, а свято національної самоповаги, державної постави та свято зброї.

Нині, за його словами, найголовніше завдання поляків “мати можливість захищати свою Батьківщину у випадку, якщо хтось подумає підняти руку на Польщу”. Нині завдання влади — “виховувати у всьому суспільстві повагу до польського солдата, його працездатності, героїзму, хоробрості, готовності захищати свою Батьківщину”. У Польщі наочним засобом формування цієї поваги до своїх військових є військові паради. З тим погоджується також опозиція. Хоч дуже критикує владу за те, що в нинішньому році, 15 серпня, традиційний військовий парад відбувся не у Варшаві, як було досі, а на Сілезії — в місті Катовіце, де до парламенту балотується діючий прем’єр-міністр.

Оскільки це внутрішня польська справа, то її торкатися не буду. Скажу лише, що є держави, де військові паради мають постійне “місце прописки”. Це, в першу чергу, Франція. Там у законі прописано, що 14 липня, у пам’ять зруйнування Бастилії, на Елізійському полі проводиться військовий парад.

Парад є невід’ємним елементом Свя-

та перемоги Естонії (23 червня), встановленого для увіковічення у національній свідомості перемоги естонців над більшовицькими заїдами (початок 1919 року) та німецькими окупаційним контингентом (23 червня 1919 року). Саме цього дня, починаючи від 1992 року, в Естонії проводять військові паради. Від 1994 — кожного року в іншому місті. Від 2000 року їх організаторами є естонська Ліга оборони — Kaitseliit.

Це відроджені в 1990 році добровольчі збройні батальйони.

Окрім цього, в Естонії збройні сили проводять військові паради з нагоди Дня незалежності Естонії, який щорічно відзначається 24 лютого. Того дня у 1918 році у Таллінні було проголошено “Маніфест до всіх народів Естонії”, хоч до справжньої незалежності ще було далеко. Ще було два роки війни з ленінською Росією. З приводу Дня незалежності Естонії в українській та англійській версії Вікіпедії читаємо: “Цього дня зазвичай відбуваються військові паради, урочисті, концерти та дипломатичні прийоми”. Тут слово “зазвичай” вносить маленьку неясність: чи паради до дня незалежності

Колишній командувач АТО генерал Михайло Забродський серед ветеранів

є так само щорічними, як і паради до дня естонської перемоги? У матеріалах про святкування Дня незалежності Естонії читаємо про велике захоплення мешканців військовим парадом. І жодного скиглиння я не знайшов, що це “дорого”, що “треба шукати” якийсь “новий формат” проведення цього свята.

У балтійських державах, на відміну від нині суцільної в Україні політичної зміни, добре розуміють підтверджену життєм істину, що ті, хто хоче економити на парадах власної армії, дочекаються тієї ганебної миті, коли спостерігатимуть парад армії окупанта. Одним із свідчень цього є активно поширювана у соціальних мережах заява нового президента Литви Гітанаса Науседи, який 12 липня 2019 року замінив на посаді великого друга України Далю Грибаускайте. Новий глава литовської держави, 55-річний Гітанас Науседа, сказав: “Не маю морального права спілкуватися з Путіним, поки в Україні війна”.

З цього випливає: ті, хто вважає, що мають таке моральне право — не мають моралі? І не мають відповідальності перед майбутнім? Вистачило двох дзвінків-прохань нинішнього Президента України до Путіна, аби той робив заяви, що з Зеленським можна домовитися... На практиці це слід розуміти, що для Путіна Зеленський є людиною, яку можна “примусити до миру” на путінських умовах. Пам’ятаєте, як 11 років тому Москва називала окупацію Грузії “принудженням

к миру”? Нині йде “принуждення к миру” України через Володимира Зеленського. Мета цього “принуждення” — крихітка надії, що після “досягнення миру” на путінських умовах сама собою зніметься відповідальність перед міжнародним судом за воєнні злочини Путіна.

А вся історія зі скасуванням військового парадів та його заміна “Зе-парадом” чи “маршем слуг” (так у соціальних мережах називають “новий формат” Дня Незалежності України) — лише відволікаючий увагу момент від головної мети “принуждення к путінському миру” і провакація нового напруження в Україні, де багато хто розуміє, як і керівники Польщі, прибалтійських держав, що військові паради — це наглядний урок патріотизму, а не “історичний анахронізм”. В іншому випадку США, Ізраїль не поверталися б до традиції проведення військових парадів.

Я пробував знайти початок традиції проведення парадів. Зумів лише знайти згадки про бойові та парадні лати лицарів. Припускаю, що саме з тих часів йде традиція формування в свідомості народу вдячності й поваги до своїх воїнів-захисників. Цю традицію можуть заперечувати або приховувати вороги, або люди безвідповідальні, які роблять безвідповідальні заяви.

До них належить “констатація” В. Зеленського, що парад коштує 300 мільйонів гривень. Мене ця цифра анітрохи не здивувала після обіцянок-нісенітниць про вчительську “заплату” в 4 тисячі доларів. Однак це показник глибини зневаги до народу, якому виголошують подібні нісенітниця. А заяви, що гроші, призначені на парад, слід роздати на премії солдатам — свідчення, що люди, які таке пропонують, розглядають українське воїнство

не як один з атрибутів державності, а як заробітчанийський контингент на зразок французького іноземної легіону. Чи погодиться з таким насмішуватим трактуванням українське славне воїнство, їхні родини, ті, що втратили найближчих на путінській війні? Віддавали вони життя за Україну, а не за “премії”.

Тим паче, що вже з’ясовано, скільки насправді коштує парад (відтак відомо, які “величезні” мільйони підуть на премії). Нещодавно в США вперше за багато років відбувся військовий парад із кошторисом у два мільйони доларів, що набагато менше оголошеної вартості парадів в Україні. Про це заявив експерт із питань державної безпеки Юрій Михальчишин.

За його словами, багато військових виступали за проведення парадів, який без зайвих слів доведе Росії нашу позицію. Виступаючи від імені батальйону тактичної групи полку спецпризначення “Азов” Ю. Михальчишин сказав: “Не треба 1000 гривень — потрібен парад”. Однак ані цей голос, ані тисячі подібних не були почуті в Офісі Президента. Це поганий знак. У першу чергу — для них...

24 серпня волонтери, добровольці та представники патріотичного середовища, які живуть не “по-приколу”, починаючи ходу від пам’ятника Тарасові Шевченку, спробують про це йому (Президенту) нагадати... Не лише посвідчення у такі знакові моменти так просто падає...

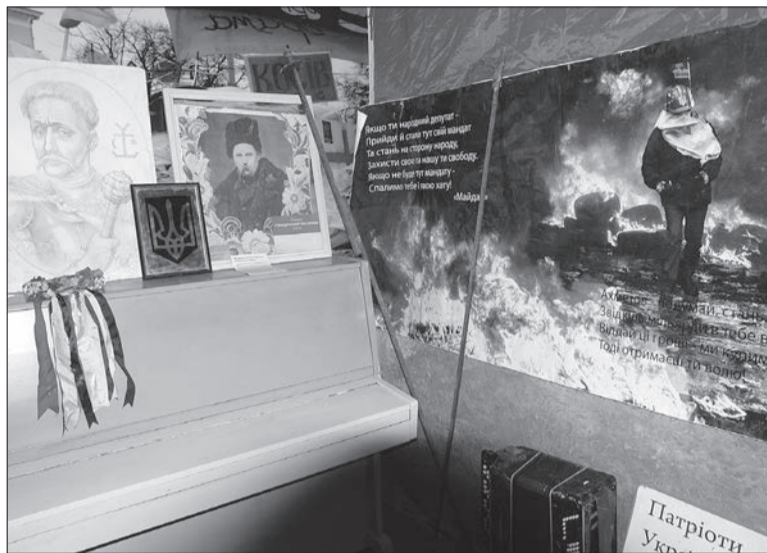
Мирислав ЛЕВИЦЬКИЙ

Торік до Дня незалежності ініціатор спорудження (вже в далекому 1988-му році) першого в Україні народного пам'ятника жертвам Голодомору-геноциду 1932-33рр. в рідному селі Тарган на Київщині Олександр Ушинський створив в колишньому приміщенні школи у Володарці відразу аж три народні музеї. Це, власне, Музей Голодомору 1932-33 років на Київщині, Музей Революції гідності 2013—14 років та Музей російсько-української війни, що триває з 2014 року на сході України... Всі музейні раритети, яким можуть позаздрити музейники із столичних музеїв (!), зібрано особисто Олександром у селах України та під час подій останніх двох Революцій та триваючої на сході України визвольної війни проти московських окупантів, активним учасником яких він був особисто: про це й свідчать його бойові нагороди! Хочеться скласти велику подяку всім подвижникам, таким як Олександр Ушинський, що свято бережуть і примножують історичну пам'ять нашого народу для нинішнього і майбутніх поколінь України.

Перший пам'ятник жертвам Голодомору, національній революції та національно-визвольній війні

До нашого календаря вже назавжди увійшло 24 серпня 1991 року — найважливіша дата в історії національного державотворення, визначальна подія в житті кожного громадянина нинішньої України. Ця дата стала особливою і в житті героїчного воїна АТО та засновника трьох народних музеїв Олександра Ушинського, який наразі є головою Асоціації учасників війни, ветеранів АТО (ООС), сімей загиблих (померлих) та інвалідів війни.

Експонати з народного Музею Революції Гідності 2013-14 років

Експонати з народного Музею Голодомору 1932-33 років на Київщині

Експонати з народного Музею російсько-української війни, що триває з 2014 року на сході України

Упорядником збірки та організатором заходу виступив відомий в Україні громадський і політичний діяч Олесь Доній, котрий в цей день відзначав і свій піввіковий ювілей. У презентованій книзі вперше формулюється найчіткіша дефініція української національної ідеї, розкриваються її три попередні етапи та формулюється наступний, четвертий, “конкурентний” етап. Презентація книги відбувалася у вщерть заповненому зацікавленими слухачами залі, серед

Трансформація державотворчої ідеї

У Міжнародному конгрес-центрі “Український дім” в Києві 13 серпня відбулася знакова для українства подія — творчий вечір-презентація наукового видання “Трансформація української національної ідеї”. Це збірка статей 30 відомих українських істориків, філософів, політологів, культурологів, які дають власні відповіді на питання про те, як розвивалася “українська ідея”, чому і на якому етапі вона загальмувала, і що слід зробити, щоб “українська ідея” знову стала “українською мрією”.

ли Леонід Кравчук та Міхеїл Саакашвілі, котрі поділились з прискіпливою аудиторією своєю оцінкою подій недалекого мину-

Кочетков, Сергій Дацюк та Сергій Гайдай. А в третій, підсумковій (“блок упорядника”), яка називалася “Модерна концепція української національної ідеї” виступив сам Олесь Доній. Упорядник книги “Трансформація української національної ідеї”, голова Центру досліджень політичних цінностей, голова мистецького об'єднання “Остання барикада” Олесь Доній зауважив, що на якомусь етапі він прийшов до висновку, що проблема України не в інституціях, не в політиках — проблема у певному відставанні України в ідейному плані від провідних країн Європи та Північної Америки. На якомусь етапі українці у своїй ідеї були передовими, але по досягненню незалежності загальмували. На думку Донія, проблема “застою” в ідеєтворенні виникла через вітчизняний мислителів — представників інтелектуальної еліти, які не виплекали в українцях нових цілей. Є дуже популярною теза про те, що політики погані і українці їх періодично міняють. Але при цьому

з шести президентів України жоден не боровся за її незалежність наприкінці 1980-х — на початку 1990-х, не був поруч з борцями за неї на барикадах. Всі вони були з протилежного боку, але тим не менш українці обирали саме їх.

“Ми зупинилися в ідеєтворенні десь у XIX столітті, коли національною ідеєю були лише мова, культура і державність. Національна ідея має бути не для держави, а для українців, які цю державність і творять! Держава — це дуже важливий, але лиш один з інструментів для того, щоб українці відчували себе щасливими на своїй землі. А у нас особистим щастям користуються тільки владні політики”, — підсумував Олесь Доній.

До дискусії про те, куди має рухатися Україна, долучились найвідоміші українські історики, філософи, політологи та культурологи.

Презентоване видання адресоване впершу чергу тим, хто хоче розібратися в українських цінностях і готовий до їхнього оновлення. Серед авторів — Олександр Кочетков, Роман Кудлай, Олександр (Олесь) Доній, Анатолій Ермоленко, Сергій Гайдай, Олександр Шерба, Павло Гай-Нижник, Леонід Чупрій, Сергій Дацюк, Олексій Толкачов, Євген Уткін, Марія Кармазіна, Володимир Єшкілев, Ірина Кресіна, Володимир Фесенко, Людмила Филипович, Віталій Кулик, Олег Покальчук, Ігор Щупак, Ян Валетов, Тетяна Бевз, Олександр Бабіч, Віктор Савченко, Богдан Бернадський, Іван Патриляк, Володимир Волковський, Андрій Чуткий, Віктор Горобець, Тарас Чухліб, Володимир Сергійчук...

Заплановано 30 презентацій книги по всій Україні. Автори таким чином хочуть розпочати дискусію серед української інтелектуальної еліти про те, куди рухатися далі та яких нових ідей потребує Україна, щоб вона стала не просто черговим членом об'єднаної євроспільноти, а лідером Нової Європи.

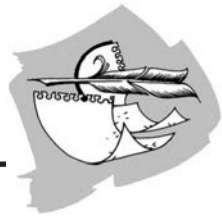
Сторінку підготував
Георгій ЛУК'ЯНЧУК

Олесь Доній під час презентації видання з президентами Леонідом Кравчуком та Міхеїлом Саакашвілі

яких було чимало відомих особистостей, та була поділена на три частини. В першій (“блок Президентів”) під назвою “Українська нація — етнічна чи політична?” спікерами виступи-

лого та своїм баченням розвитку України у майбутньому. В другій (“блок авторів”) під назвою “Куди рухається і куди має рухатися Україна” спікерами виступили співавтори видання Олександр

Галина
ПАГУТЯК

Чи потрібні Україні успішні люди?

Знаєте, як працюють “чорні археологи” — по-старому розкрадачі гробниць? Приїжджають на місце військових поховань з металощукачем, роблять дірку, де запікає, забирають нагрудні знаки — і йдуть собі. Знайшов-викопає — продав. Слави їм не потрібно, бо за це начебто карають. Сучасна культура існує за тим самим принципом: там копнув, там вкрав, написав-намалював-заспівав, продав. Тільки її “творцям” потрібна слава, яку вони називають успіхом. Чи був Іван Франко успішною людиною? За сучасним визначенням він був лохом. Бо міг би стати професором у Відні, а не “вошивим дідом”, як називали його рідні нагуєвицькі. А Шевченко міг би стати агентом охорони й жити десь у Римі, а не 10 років провести серед солдафонів за Уралом.

Ну, чого вона вцепилася? — подумав хтось. А хтось скаже: мені її жаль. Бо не в темі. А чому? Бо не в темі професійна етика, скромність, сором, гідність. Гіпертрофоване его — не гідність. Гідність — це коли не продаються. У моєму новому романі є епізод, де хлопчина, який пристав до мандрівних музикантів, щоб навчитись грати на баяні, постає перед вибором: або вештатись шляхам без даху над головою і стати музикантом, або піти служити в корчму і стати названим сином. І він обирає баян. Тільки так стають митцями, не інакше. Бо продатися за гріш чи за мільйон — одне й те саме.

Україні не так потрібні успішні люди, як одержимі. Поки ви тут гризетеся, хто гірший — Порошенко чи Зеленський, хтось воює з забудовниками, хтось гасить вогонь у лісі, хтось допомагає безпритульним тваринам, хтось збирає по вимираючих селах фольклор, хтось пише і малює, хтось воює за Україну. Ці люди тут і лишаться, коли ви всі втечете, аби досягти успіху на чужині. Вони будуть з окружків ілюзій і мрій ліпити майбутню Україну, а не гіпсові члени. І жоден ПЕН-клуб за ними не обстане, коли трапиться лихо, як не обстали за репресованими поетами і художниками 60-х. Між молотом і ковалем творяться мечі й серпи. І справжня еліта.

Я надто часто спостерігаю, як навіть дрібний успіх перетворює людину на пихатого монстра, узалежненого від похвал. Пройти кризу мідні труби можуть лише ті, чие серце із широго золота. Українська культура не виживе, якщо вона стане тусівкою нарцисів, заточених на міжнародне визнання. Це — старий як світ постколоніальний синдром, оновлений у 90-ті. Вона мусить працювати на свій народ, на його потреби, на його майбутнє. На тих 10 відсотків, без яких

неможливе існування культурної нації, врешті нації взагалі. Без підтримки влади, до цього їй не звикати.

Діти соняшника і кукурудзи

Якщо комусь здається, що я зараз не сплю через прихід так званих “нових облич” до влади і нарікаю на глупоту українців, то це не так. Президенти сьогодні є, завтра нема, глупота — явище глобальне, а основною світоглядною платформою для мене було й залишається: виживуть мудрі й добрі. Решта отримає те, що заслужила — дегенерацію і смерть. З кожним днем моя думка укріплюється, бо я сьак-так вмю відстежувати причинно-наслідкові зв’язки і власне самі зв’язки між явищами та предметами.

Але вам це нецікаво, ви підтримуєте перепостами одне й те саме — воду в ступі, творці якої намагаються бодай на день продовжити життя власній значущості. Тобто, щоб їх не забули. Але ніколи не стане ВСІМ той, хто боїться бути НІКИМ. Достукатися до небес — значно важливіше, ніж достукатися до скам’янілих сердець чи броньованих черепів. Дайте смерті спокійно померти. Ці люди не менш втомлені, ніж ви.

Сцена з сучасної антиутопії. В австралійській пустелі зупиняється авто, з нього вискакує пристойний чоловік, обливає себе бензином. Волоцюга питає його — навіщо? Той каже: “А ти вбив би немовля, аби врятувати людство від раку?” Волоцюга відповідає: “Ні”. “Я — теж”. І бідолаха спалює себе. Не надто мудрий вчинок, звісно, але суть притчі я збагнула, коли поїхала на свою малу батьківщину. У кожного з нас є така. Село оточили поля кукурудзи і соняшника. Власники паїв отримують за це мішок зерна, або дулю. Поля обробляють хімією, від якої вмирають бджоли і хворіють діти. Наступного року там посіють соняшник, потім знову кукурудзу. Потім виснажену землю покинуть і знайдуть ще ділянки, які будуть обробляти хімією. Чи можна це зупинити на місці? Можна. Не видавати своїх паїв в оренду, скинутись на експертизу, перегоріти шлях цистернам з хімією. Але людська глупота на це не здатна. Відсутність солідарності і егоїзм. Тато чи мама поїдуть на заробітки і привезуть гроші дитині на ліки, а потім куплять тій дитині диплом і справлять весілля на триста гостей. Але чи дочекаються вони онуків від хворих дітей, яких люблять немудрою любов’ю — невідомо, як і з яким набором генетичних відхилень вони будуть. Треба володіти елементарними науковими знаннями, а не вірити солодким обіцянкам. Так само можна було зупинити зелених чоловічків і реванш політичного нафталіну.

З природою не поторгуюсь. Вона поверне рівно стільки, скільки ти їй даси. Потім будуть війни, голод і хвороби, від яких не врятують ні гроші, ні бункери. А світова змова й інформаційне зомбування — то дитячі страшилки. Закони Всесвіту — справедливі й безкомпромісні, лише вони визначають долю нашої планети, і через пару років всі це відчують на власній шкурі, хоча не повірять знову. Будуть вбивати один одного за ковток води і шмат хліба.

Є така хасидська оповідка: як дві філософські школи сперечалися між собою. Одні казали, що людина — помилка Бога, Йому не варто було її створювати. Інші не погоджувались, вважаючи, що людина — вінець Творіння. Врешті вони дійшли до компромісу: людина, звісно, помилка Бога, але, якщо буде шануватися і не завжати, то зможе розвинути в собі кращі людські якості. Може, з неї й вийде щось путнє.

Сад чи Дике поле?

Найперше, що слід було зробити, здобувши Незалежність, це відкрити світові українську історію та культуру, а не стояти вбогим жебраком під дверима Європи і пронизливим голосом завивати, що ми ніхто і нічого не можемо запропонувати, тому навчіть нас. Проте навіть всередині самої України національне звільнення від колоніальних табу та цензури відбувалось без жодної підтримки влади, дуже тяжко, з нападами панічної атаки, відступами та істериками, зрадами. Якби наші хлопці так воювали на Донбасі, то ми вже втратили б Україну. Позаяк бійці на культурному фронті були не надто відважні, а тих поодиноких, що намагались відстояти національні скарби, ізольовували як дикунів, ліплячи їм ярлики націоналістів чи вар’ятів, маємо тепер... О, тепер ми маємо такий букет душевних хвороб, що притомні люди почувають себе в найстрашнішій антиутопії і навіть не уявляють, де дно. Як тільки стається якийсь підйом, його намагаються загасити, знищити паростки, сфальшувати. Тобто дискредитувати. І це не вперше. Мета — ослабити патріотичні сили сумнівами, консюмеризмом, залякати “нецивілізованістю”. Важко визнати, що Європа шанує силу, в даному випадку це сила путінської Росії. Але ситуація завжди може змінитися, тільки, на жаль, ціною великої крові, відмови від комфорту.

Більшість українців не бажає виходити з приватних мильних бульбашок, бо виховували їх на сурогатах, на “мильних операх”, на культурному фастфуді. Колективне культурне самогубство — це ознака загибелі нації і держави. Воно вже фактично скоєне. Нормальній людині з іншої країни не може вкластися в голову, як це можна любити свою країну мовою колонізатора, окупанта, гвалтівника, як можна проміняти сад високої культури на дике поле зі свистом та гиканням, як можна зневажати культуру минулого і дозволяти неосвіченим вандалам руйнувати пам’ятки архітектури. Недавно я бачила фільм про те, як сирійські бойовики продають вкрадені музейні артефакти в Європі і купують там же зброю, щоб здійснювати теракти в тій же Європі. Ще одне покоління, виховане без поваги до власної мови і культури, — і ми будемо мати те саме. За спаленими церквами, викинутими на смітник книгами, вульгарною музикою (а музика має найпотужніший вплив на свідомість), купленими дипломами йдуть курява, бур’яни і тачанки новітнього Махна, накачаного наркотою по самі вуха. І мільйони біженців, хоча не факт, чи буде куди втікати. Біженців, які втратили спершу ідентичність, а тоді вже Батьківщину.

Нам наплювати на ваші могили

Все, що залишилось від зниклого міста Соколів коло Стрия — два цвинтарі, католицький та єврейський. Якщо єврейський пару років тому обгородили нащадки двох родин, що вижили після Голокосту, встановили пам’ятник жертвам на спільній могилі, то католицький можна пізнати лише по барвінку і двох потрошених гробівцях. Там все поросло лісом, частина цвинтаря вже розорана — і він зникає на очах. Про мародерство можна не казати — ще кілька років тому було видно, що всі могили пограбовані, особливо багатші. Єврейський цвинтар поріс бур’янами, табличку на огорожі зірвано.

Траплялося мені таке бачити у Добромилі і по селах. Комуністи знищували католицькі цвинтарі, нівечили скульптури, збивали металеві хрести. Зараз і без комуністів є кому займатися цвинтарним вандалізмом. Порядні греко-католики і православні як правило ігнорують забуті могили сусідів та односельчан, скидають сміття на чужі надгробки, а непорядні цуплять метал з цвинтарів. А вже спалити церкву прадідів і побудувати кічухату культуру споруду під золотою бляхою на тому місці — взагалі не гріх, а богоугодне діло.

Ось пантеон на Святоіванівській горі біля монастиря у Лаврові. Там перепоховані останки єпископів, митрополитів, молдовських господарів, людей, які залишили яскравий слід в житті України. Трава по пояс, розвалена каплиця Івана Хрестителя, яка має кількатороків, і на місці, де у 18 ст. перепоховали їх із крипти монастиря, вже свіжі могили. Тишком-нишком, як злодії відбирають землю у небіжчиків у містах і селах. Геть закинуто військові поховання часів Першої світової.

Та наплювати нам на ваші могили, і на наші також. У нас вибори, зубожіння, нам аби хатинку, не гіршу як у сусідів поставити та весілля на 300 осіб справити. Наші священники мовчать, ваші ксьондзи і рабини також не переймаються деградацією суспільної моралі, бо так жити спокійніше й ситніше. Немає закону, який би зобов’язував місцеву владу охороняти цвинтарі й не допускати знищення старовинних храмів. Роби все, що хочеш, тільки не завжай красти або ділитися прибутком. Певна річ, є порядні громади, і впізнати їх можна по ретельно прибраних цвинтарях, де навіть на безіменних могилах запалюють і листопада лампадки.

А решті — байдуже. Історичну пам’ять на хліб не намажеш. Від неповаги до мертвих до зневаги живих — один крок. Парубчаки, які повсідалися на стіні плачу в Добромилі і зламали менору, мали вдосталь захисників: а що тут такого? Справа так і висить в прокуратурі, бо не варта уваги. І понівечені свіжі могили воїнів АТО теж не дочекаються правосуддя. Семимильними кроками українські громадяни віддаляються від гуманності. Вони не думають ні про минуле, ні про майбутнє, кожен тримаючись за свою тріску, яку несе брудний потік у нікуди.

Я не для того це пишу, щоб дати рецепти порятунку. Просто нагадую, що між життям і смертю існує зворотний зв’язок. І що потурання чи поблажливість у наші божевільні часи — занадто дорога розкіш.

Церква у госпіталі

Олександр ШЕВЧУК

Питання про незалежність Української Православної Церкви від Московського Патріархату стояло завжди. Цю мрію населення України плекало багато віків, пам'ятаючи, що хрещення Київської Русі відбулося ще у X сторіччі у Києві, що московські священники у XVII сторіччі перебрали право керувати Православною Церквою України на себе; згадуючи, як на початку XX сторіччя у 1917—1929 рр. більшовики знищили молоді Українську Народну Республіку і разом з нею новостворені зародки церкви.

З появою на карті світу незалежної країни — України, природно постало питання про цивілізоване розділення церкви, базуючись на тому, що кожна незалежна самостійна країна має свою незалежну, автокефальну, канонічну церкву.

Щоб заспокоїти релігійну спільноту України, патріарх Московський і всієї Русі звернувся у 1993 р. листами до релігійних обшин та міністра юстиції України Онопенка В. В., в яких завірив, підписавши ці листи, що: “Украинская Православная Церковь с октября 1990 года канонически является независимой и полностью самостоятельной в своем управлении. Какой-либо административно-финансовой подотчетности Московской Патриархии не существует” і наприкінці листа підтвердив: “В связи с этим мы заявляем, что Московская Патриархия не имеет никаких претензий на какое то ни было движимое или недвижимое церковное имущество Украинской Православной Церкви”.

Ці листи були вивішено для ознайомлення прихожан, а в деяких церквах Московського патріархату вони висять до цього часу.

В історичному вимірі від дня проголошення незалежності минуло дуже мало часу. Проте за цей період Україна пройшла нелегкий шлях у гарячих парламентських дебатах, прожила Помаранчевий Майдан і Майдан Гідності із втратою своїх синів — Небесної сотні, засудила зрадника-втікача — четвертого президента України. Верховна Рада, спираючись на волю більшості населення України, визначалася і юридично закріпила західний курс в економічному, політичному, соціальному житті; відмовилася від статусу нейтралітету, вважаючи НАТО структурою миру, безпеки і захисту прав та свобод.

Такі зміни в Україні не входили в плани Кремля. Під надуманим вимислом “Защита русского мира” — іншими словами, виконуючи давно задуману “стратегію” з відновлення імперії, Росія, нехтуючи міжнародним правом і порушивши всі договори між нашими країнами, анексувала

Крим, насадила тероризм і сепаратизм та розв'язала гібридну війну проти України на Донбасі.

Релігійна ідеологія завжди засуджує війни і братовбивство, смуту і розбрат у державі. Водночас патріарх Московський і всієї Русі, нехтуючи цими релігійними нормами, благословив рішення Державної Думи Росії, спрямоване на так званій захист “русского населения”, яке проживає в Україні — тобто на війну: війну православного населення в одному Патріархаті лише для того, щоб захистити колоніальну ідеологію імперії, яка розвалилася, не згадуючи писання Євангелія від Марка (МК 3: 24-25), де зазначено: “если Царство разделится само в себе, не может устоять царство то, если дом разделится сам в себе, не может устоять дом тот”.

Далекоглядність цього євангелістського мудреця незаперечна. Всі імперії раніше або пізніше зникають із світової карти — розпадаються, а країни, які створилися на цих просторах, повинні мати всі державні атрибути влади і незалежну від держави Церкву, яка сприяє духовному зростанню громадян своєї країни.

Повністю ігноруючи написані обіцянки у своїх листах до православних віруючих України, Московський Патріархат розпочав широку ідеологічну (релігійну) кампанію про неможливість розділення Церкви як одного організму. З новою силою розгорнулася ця пропаганда із залученням помісних церков Московської Патріархії після отримання Українською Православною Церквою від Константинополя Томоса.

Щоб упорядкувати процес розподілу Церков на території України, Верховна Рада у січні 2019 р. ухвалила дуже демократичний закон, яким надала можливість більшості у кількості двох третин прихожан самим визначитись, і після цього зобов'язала Церкву у визначений термін зареєструватись у державному реєстрі до якої Церкви вони відносяться: Української Православної Церкви, чи Російської Православної Церкви. Цього якраз і не поспішають виконувати промосковські священники і процес перереєстрації затягнувся, хоча цей термін був достатнім і не зачіпав духовний стан мирян у їхньому виборі. Та перереєстрація хоча повільно, але відбувається повсюди. В той же час більш як по 200 церковним об'єктам (монастирі, лаври, адмінспоруди та інші споруди) проводяться додаткові дискусії.

В окремих випадках, нехтуючи всіма релігійними нормами, деякі промосковські священники для того, щоб зірвати і не провести збори віруючих парафіян, користуються різними методами, зокрема привозять з інших населених пунктів в автобусах “тітушок”, які заважають проводити

збори прихожан, влаштовуючи безпорядок і навіть бійки, і закривають храми в день намічених віруючими зборів тощо.

Крім цього, деякими батюшками в церквах ведеться відкрита пропаганда серед прихожан про неможливість, з точки зору Московського Патріархату, виконання Закону України № 4128-Д від 17 січня 2019 р. “Про перехід церков УПЦМП в нову церкву”, бо розділяти єдину Московську Православну Церкву неможливо. Прикладом може бути служба священника у Київському міському клінічному госпіталі ветеранів війни, що знаходиться у Пушці-Волиці.

Саме місце розташування цієї філії (чи відділення) не зовсім пристосоване для потреб Церкви, зокрема проведення богослужінь. Воно включає невеликий хол та прилеглі до нього дві кімнати. Вся релігійна література, виставлена для огляду, надрукована російською мовою, що одразу нагадує до якого патріархату належить ця церква. Звичайно, служба ведеться російською мовою.

На ранковій літургії в день великого християнського свята — День свята Трійці, служба розпочалась о 7 годині ранку. Як зазвичай, в цей день із дарами садів та солодошами прийшли з десяток жінок поважного віку, співав хор в кількості чотирьох осіб і священник проводив службу. Перша половина цього дійства напевно відповідна всім релігійним вимогам церкви.

Друга половина — це вже була не літургія, а пропаганда священника без хору, промова, яка заперечувала доцільність відокремлення Української Православної Церкви від Московського Патріархату. В цій промові він згадав релігійну легенду про будівництво храму у Вавілоні, де місцеві правителі хотіли дістатись до Бога, але Бог відібрав у робітників дар мови і, не розуміючи один одного, вони не змогли добудувати храм, який розвалився.

Цю біблейську історію було наведено як приклад роботи українського керівництва: президента П. А. Порошенка, депутатів Верховної Ради, які не зрозуміли, що хочуть зробити, але діючи всупереч Законом Божим, яких нікому не можна порушити і розділити єдину Московську Патріархальну Церкву.

Згадав священник у своїй “проповіді” і “незаконні” дії до Московської церкви з боку Вселенського Патріарха Варфоломія, який надав Томос УПЦ без згоди Москви, критикував за іншу думку священників Греції і навіть Риму, але Московська Церква вистояла і ніхто не зможе похитнути її єдність.

Сам по собі факт розміщення церкви у госпіталі є протиприродним. Вона повинна сприяти духовному зціленню поранених і хворих. До того ж у цьому закладі проходять реабілітацію бійці, які мають фізичні і моральні втрати, отримані на

східному фронті в Донбасі. Добре слово лікує і зцілює тіло і душу.

Але що можуть почути воїни із вуст такого священника і чи допоможуть їм ці слова? Напевно — ні, бо мова йде про “правильні дії Росії і російської церкви”, проти якої вони вимушені воювати, захищаючи свою територію і народ, права і свободи рідної України.

Вважаю, що не зайвим було б адміністрації госпіталю познайомитись з такими “проповідями”, які спрямовані проти Законів України, проти Української держави, проти її устоїв — і зробити необхідні висновки.

Докором цього госпітального церковного відділення є неподалік розташований храм — храмова споруда, збудована на кошти місцевого населення дачного кооперативу на початку XX століття. Територію храму добре облаштовано, обнесено металевим парканом з кованими воротами, на які пізніше приварено два великі семикінцеві хрести — символ Російської Православної Церкви. Зліва від церкви збудовано триповерхову будівлю для проживання осіб, які забезпечують релігійне життя церкви, а справа розміщено надгробні гранітні плити, які сповіщають про захоронення видатних осіб Російської Православної Церкви. Піднявшись по сходах на паперть, з правого боку від входу в церкву ви побачите прикріплену невелику табличку з назвою цього закладу: “Православная церковь Серафима Саровского”, що означає, що досі церкву не перереєстровано.

При вході у притвор храму всю праву сторону заставлено російськомовними книгами, ліву — відведено для матеріалів, регламентуючих навчання в українській недільній школі. Цю школу було засновано ще з початку побудови храму, але її нинішню доцільність і скільки навчається учнів — не відомо. У середині храму діє кіоск, де продаються церковні атрибути, російськомовні книжки та Біблію для дітей, надруковану українською мовою, і український алфавіт на релігійну тематику.

Храм, збудований на пожертвування українських громадян на київській землі, ховаючись за вівською православної церкви без зазначення до якого патріархату він відноситься, з волі промосковських священників продовжує жити життям Московської Православної церкви, нехтуючи листами Патріарха Московського і всієї Русі, що все рухоме і нерухоме церковне майно на території України є власністю Української Православної Церкви.

А можливо, краще було б своєчасно провести збори парафіян цієї церкви, і при згоді їхній, визначеним законом більшістю до обряду служіння в сусідній країні, не порушивши законів України, зареєструвати її як Російську православну Церкву.

Капелани ПЦУ освятили ікони

Володимир КАРАЧИНЦЕВ

Богдан Чепурко. Безвечірнє

Тихо й надхненно пливе ріка життя. Ділять живих і мертвих. Ділять нероздільне. Неділя прийшла й відійшла — залишилось подення. Цілий рік чи й вік громадають враження, щоб кінець кінцем підвести підсумок, а це не тільки сума здобутків — це сум проминання. Час дозріває в розпросторенні. Перезрів сам себе. Прозираючи позачасся, презираються зорі прозорі. Одне в одному світяться земні й небесні води. Зверху — Бог, знизу Буг. Вільне люстро небесної блакиті... Стрімко пливе ріка життя: від ярого досвітку до божих сутінків.

Богдан Чепурко

— Ріка. Життя. А вічність дана нам як контекст. Для пошуку смислів. Запурення у смисли. Творення смислів.

Людина має смисл від Творця і сама є смислом для інших. Смисл від — “мисль”. Логос. Задум, план. Мудрість — у пізнанні Логоса. Мисль. А “сенс” — це “чуття”. Відчуття плину життя. Я у повітрі, повітря в мені: коловерт.

Природа — вічна, а у природі немає нічого вічного... Божий ребус?

— Все зав’язано. Бог зав’язав! Полюбив життя, а воно — смерть. Людське життя — велике таїнство, тим паче — народження і смерть. Як тільки хтось згадає смерть, любов під тім’я лізе, і все трагічне шкереберть... В бруньках — життя одвічне!

Навесні мої груди, й город, і все навкруги заливає радість. Води й віди, вода-річка й річ-мова.

— Бач, як воно нуртує у тобі! Зрештою, десь як і в мені... Воно ж є це весняне, правічне, бугає силами, стихіями, енергіями... Поет не може не відчувати цього вібруючого невидимого докляля...

— Ангели раю, квітів розмаю — інакше кажучи, духи всього живого. Якщо людина вже не бачить їх у видимій природі, крізь грубу матерію, якщо не хвилює одухотворена краса природи — пора у вирій!

— Кажеш, у вирій, де він? Ірй — рай?.. Поет і так перебуває в іншому часовому вирі...

— Місцями є таке відчуття... Однак поза часопростором нас нема. Вирватись із часових спіралей — малореально. Зглянешся на прожите-пережите — й завважиш, що було декілька важливих навіть не подій, а якихось зарубок в пам’яті, а між ними наче б життя, праця, творчість, події, любов, але їх мотивація — в цих неймовірно стиснутих митях-мітах, які й задали напрям усієї твоєї програми й у яких, власне кажучи, й поміщається твоє життя. Та й помисляється про вирій...

— Ти торкнувся онтологічного виміру — міту. Воно, звісно, теж з невидимого, колективного надсвідомого. Чи також і підсвідомого. Архетипія. Сепія зрізів тонких матерій. Чи не надто поверхнево ти окреслив — “стиснуті миті-мити”?

— Міт є сердечне серединним початком світоруху. Служить митом за перехід й несе відповідальність перед історичною метою за програмне призначення людини, народу, людства.

— Щось замудро...

— Йдеться не про фантомне фантазування: міт — це концептуальний згусток праматерії, диводайним чином одухотворений. Уживлений у ніщо, оприявлений Тайною Святого Духа. Посил вічності.

— З останнім погоджуюсь. Згусток праматерії... Це якась енерго-інформаційна субстанція? “Посил вічності” — гарно, значить, істинно.

Богдане, ти — самобутній філософ. Прочитав я твою книгу споминів — “Відлунь звитяг і марнот” — це раз у цьому пересвідчився. Я би додав: книга пірнань у глибини і вировиння душі, дотиків до її вселенської ніжності, причацань нас, читачів, її вразливою чистотою. Добротна філософська есеїстика. Поетотворча. Хочеться зробити її листковий передрук і роздавати, як листівки, перехожим, дітям у школах — хай читають! Зрештою, спречаються. Там не тільки особистісне. Я ж відчуваю суголосність сенсів. Сенсів.

Але для мене ти цінний передусім як “клепач слів”. Твоє відчуття життя че-

Божею волею поет Богдан ЧЕПУРКО прийшов на сей світ на Тернопільщині. У серпні сорок дев’ятого. Тож маємо радість зріти його серед нас сім десятків Божих літ. Всього. Зріти і витримувати інтелектуально, бо, скажемо чесно, багатьом з суцільних треба ще до його талану дорости. Принаймні спробувати.

Витримувати приємність і наснагу від спілкування. Хто більшу, хто неминучу. Звісно, що сам геній не несе відповідальності за небажання комунікувати. А що любить він ширяти у широтах небесних з супутніми йому силами Божими (недаремно ж — Богдан), то не кожному й випадає нагода увійти у спілкування, не кажучи вже про довірливий балак щодо буттявання. Так ся має межі посполитих світій. Втім, час од часу нам усім випадає нагода допасти до друкованих першоджерел, які виходять з-під його пера. Останнім часом Богдан потішив нас книгою есеїв-споминів під поетично-філософською назвою “Наче те листя дерев” — “Луни й відлуння звитяг і марнот” та поетичною збіркою “Дивина”.

Однак повернемося до витоків. Подейкували, що знайшли прийшлого на світ Поета у капусті, яка у тому серпні рясно вродила в Осівцях. Але позаяк у житті його не так рясно склалося з “зеленню” або “капустою” і ошадними книжками, то версія капусти відпала. Натомість можна домісковувати про лелечий слід. Ця версія знаходить підтвердження у невиситому інтересі Богдана до долі лелег-пелазгів, до екзистенційної загадки журавлиного ключа і містичного “кру”.

Окрім того, у Поета склалося з тими книжками, що від Гутенберга. До слова, десь вже майже чи понад сорок їх ним учинено. Відтоді, як заповзявся складати букви. Відтак вивчати і повчати світ.

Відтоді також нуртує у ньому незбутнє бажання заглядати за двері буття й небуття, в глибини підсвідомого й висоти надсвідомого. Самобутній практик-“свідомознавець”. За власним визначенням.

І донині десь між самістю і самотністю на перехресті Чумацького шляху свідомо стоїть в листопадовій оголеності, як безлисте дерево, очікуючи на світлі потоки сонячної магми, щоб розкритися, розпросторитися до зір. Щоб пізнати цей світ глибше-вище. І поділитися одкровенням.

У намаганні чесно реалізувати призначення своєї людської сутності — неминучому змазі темряви і світла — скликає час од часу побратимів на чисте віче — омита порошок і плісняву в душах — відсвяткувати разом вихід у світ чергової книги. Священодіє в обранім образнім слові, творить “культурні оптимуми” рідної йому хліборобської раси.

Позначений Творцем золотою печаттю вічності, Поет чудується “любканню” води і вогню, вологому мовчанню степу, оповитому промінням тихої зорі, що сходить над обрієм... Зрештою, його треба читати, бо ж як переповіси класика... Усе для Поета — передсвітня дивовижа. Ди-ви-на. (Звідси ж назва нової поетичної книги.)

У тому зачудуванні пильний погляд його не омине “набугання хліба у ночвах ночі”, і дівчину з прирученим вогнем, і первосвященницький чин блискавиць, й “червоного індику світанку, що надуває щоки”, і “русявий мох, який перестрибує з гілки на гілку”...

Пастушок істини у світі польових енергій, якого вражає неправда, але, мабуть, краса більше, і досі живе непорочними піснями своєї землі — чимось більшим, ніж просто енергія. Це — неперебутнє вглиблення в прасутнє. Це парадигми світу його душі: родинний дим-дим, дух місця, мирт вічно-зелений над могилами відійшлих...

А поскільки душа — тонке (нетутешнє) тіло, то очевидно, що є десь її небесна вітчизна — Небесна Україна. І Чепурко, який вже українізував світ довкільний (насправді опімнувся за наше), приміряється українізувати світ горній? Що ж, слушно. І дай Боже здоров’я!

Упевненості ж, що все є і буде Україна, Поетові не бракує.

рез слово чи слова — крізь миті життя настільки органічні, як і вражаючі неочікуваностями... Маю на увазі новотворення, без чого поет мені не мислиться. Лиш от мало званих на учту, мало справжніх поцінувачів. Тобто критиків, які б стемнено оцінили глибини таланту. Де ті джерела, з яких ти черпаєш словотворчу наснагу? Знаю, що кохася у нашому правдивому фольклорі, намагася пошукувати мовні аналогії у санскриті...

— Слово — гарантія безсмертності людської душі. Розширення внутрішніх обріїв слова — відкриває життя вічне для живих, мертвих і ненароджених, створює умови для життя Духа не тільки в людській пам’яті, а й задля всевічного втілення духа.

Мова — містичне ядро нації. В певному розумінні, набір кодів. Небесно-огненне вишиття Духу. Примівка імітує ситуаційне розкодування й розпарування води й вогню. Як води набереться у вуха, стрибають на одній нозі — скачуть і примовляють: “Коду, коду, вилий воду на колоду, чи на дощ, чи на грім, чи на хмару, чи на блискавку...”

Щодо санскриту. Відчуваю, що це щось глибоко пов’язане з нами. Санскрит каже, що Бог — це багато багать. Що таке Бог — ми наче б знаємо, й, звісно ж, Бога не може бути забагато. “Бгаті” — блиск, світло, вогонь, а ще — знання. “Бгасман” — зола, попіл. В українській мові цих корінчиків є трохи. “Бага-бага” — залишки-рештки недокуреного тютюну в люльці, попіл... — І щодо вирій, ми не проговорили...

— Життя — це велика Тайна. Скептики кажуть, що там нічого нема. Чи може ніщо породити щось? Вирій... Чи там ми зливаемось у якусь таку Божу посудину, в якусь таку суцільну енергію, а разом — це Бог. Але якщо вже і є щось спільне чи суцільне, то це, умовно кажучи, не дух, який хоч і належить всім, але й нікому не належить, а поспільство душ.

— І от вирій — це власне той сакральний топос, де оце поспільство душ перебуває? В

якомусь екстатичному стані... споглядання-спілкування з Отцем Вічним... Неуявленне...

— Мабуть.

— У релятивістській фізиці вічність — це інший вимір. Душа людини — з того виміру, є безсмертною. Отже, все, творене душею, належить радше цьому виміру. Зокрема, творчістю людина набуває тіло духовне. Приміркувую.

Як повчав апостол Павло: “сіється тіло тварне, постає тіло духовне... Не всі ми помremo, але всі перемінемося”... Тлінне мусить одягнутися в нетління, а смертне одягнутися в безсмертя... тоді збудеться написане: “смерть зостане поглинута перемою” (1 Кор. 15, 44-54). Гадаю, що твоя поезія, принаймні кращі речі — нетлінне.

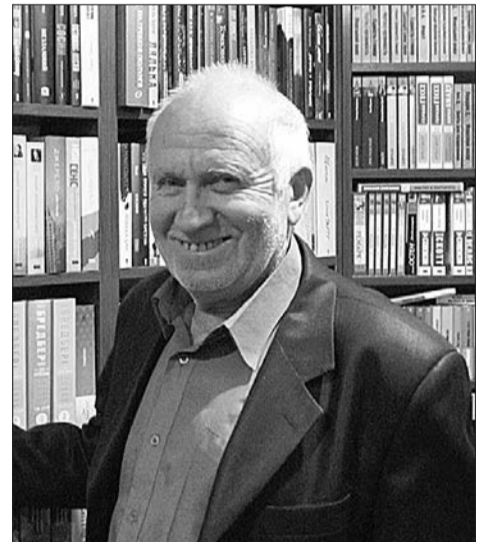
Отже, колись Слово звершиться, і станемо у тілах духовних, але ким будемо — це невідомо... У чому тоді смисл нашого перебування тут, з усіма радощами і стражданнями?

— Сміслом і метою життя є саме життя. Заради чи супроти смерті? Всі хочуть з цікавості чи здуру довше прожити. Для чого живе людина? Аби визволити свій Дух — тут, на землі. Або закопати його разом з усіма талантами в гріб-могилу... Як можна любити те, що завтра буде труп, тління? Але з іншого боку, якраз те, що проминає, цінне!

Життя стає живлющо мотивованим у всечасному колуванні живого-смертного. Приготування дібр до всевічного добра — великий чин випробування. Коли ми кажемо “все буде добре” — це не означає, що все буде добре, а що треба бути готовим до всього — тоді все буде добре!

— Отак Поет чимчикує собі в поміжчасні просторами вічності з розумінням, що все буде добре. Бо все буде Україна! Радше так! У грудях заливаються солов’ї, ширяють ластівки немислимими орбітами уяви... Що для тебе є вічність?

— Треба знати, що вічність — ситуативна, те, що в поході віків звучить мить неспинна. Її годі збагнути розумом! Бо

насправді — це безвічність, а не довговічність, вість і вісь світобудовних коливань. Простіше кажучи — Тайна Святого Духа. Проміняється в світлописанні промінань все, що минеться у сьайві духотворень!

— Яюсь княжо-книжно ти закрутив! Спробую трохи розкрутити. Ми змінні, однак тяжіємо до рівноваги. У тому числі часової. І зоряної. І морально-етичної, звісно. Зарікаємося не чинити зла. Воно ж виводить з рівноваги, лукаво вклинюючись у наше проминання... Завжди якась нужда-скрута мотивує до сумнівних виборів... Тож еволюціонуємо, розвиваючи закладені ідеальні зачатки, або руйнуємо їх, унеможливаючи контакт з божественним началом. Посилоємо власні духовні перні, набуваючи якості людини, котра обирає шлях до преображення. До свободи від ангела смерті.

Усе висловлено у Слові, але не все вивершилось. Тим паче у віршах. Відомо ж бо, що найкращий вірш — не написаний. Слово, те, первісне, звершується в буднях і святах існування, у високій поезії любові. Власне життя.

І абомовне від Чепурка:

Нове століття видивляє очі.
Луску здирає з риб тисячолітніх.
Ростуть думки і люди на розточці нових проблем, що їх поставить вічність.
І я расту, у смерть востаю світлом — і вже немає ні життя, ні смерті в моїх словах, що стали вітром...
Внав червень — це нема суниць, але в повітрі розлито їх запах. Тихо-так-тихо пливе ріка життя. Пливе ріка рокова, плаче дівка ярова... Вода утримується й спрямовується берегами...

Людина з праху, але українська людина — з чорнозему. Ніч і день. Чорне й біле. З ночі. З нічого. Видобувають птахи світло дня. Чорні зерна видзьобують з темряви проминання...

Втім, і ми часто — безберегі. Тому й проминальні. А ще — бо початкові й кінцеві. Принаймні до настання восьмого дня. Безвечірнього.

о. Юрій
МИЦІК,
Київ

Спомин про козацьку мати до 100-річчя від дня народження О. М. Апанович

Ніколи б не подумав, що мені доведеться відспівувати і ховати на Байковому кладовищі видатну історичкиню Олену Апанович... Заочно я її знав ще з студентської лави, а познайомився з нею вже аспірантом у травні 1972 р., коли у Дніпропетровську проводили “Яворницькі читання”. З того часу ми листувалися, бачилися під час моїх приїздів до Києва, а з 1996 р. (коли я став жити й працювати у Києві) я 2–3 рази на місяць відвідував її, захоплюючи розмови з нею тривали тоді по кілька годин... У цій статті постараюсь викласти основні події в житті вченої і поділитись важливими споминами про неї. До речі, Олена Михайлівна була переконана, що спогади пишуть про живих людей, а про померлих — споминами.

Олена Михайлівна народилася 9 вересня 1919 р. в місті Мелекесі Самарської губернії. Її батько — Михайло Апанович, був білорусом за походженням, а мати (Каміла) — полькою, представницею відомого шляхетського роду Бортовських. Мені вона казала, що її можливим предком був сподвижник Богдана Хмельницького — козацький дипломат Герман Гапонович (Гапанович). Однак в АГАД (Архіві Головному Давніх Актів у Варшаві) зберігаються листи першої половини XVII ст. білоруського шляхтича Апановича до князя Януша Радзівіла. Рід Апановичів пізніше занепадав, та батьки Каміли вважали шлюб її доньки зі скромним залізничником “страшним мезальясом”. Однак цей шлюб був вдалим, та згодом у молодих народилося шестеро дітей.

Хоча Олена Михайлівна народилася в Поволжі, а в її жилах текла білоруська та польська кров, вона завжди вважала себе українкою, бо сформувалася як особистість саме на українській землі й усе своє життя присвятила дослідженню саме української історії. Це не є чимось незвичним для української культури. Досить згадати таких видатних істориків як Володимир Антонович та В’ячеслав Липинський, поляків з походження, які відчували голос землі, на якій виростили, й віддали свою щире працю, все своє життя на благо гнобленого українського народу.

Через специфіку батькової професії велика сім’я М. Апановича постійно кочувалася по величезній Російській імперії — СРСР і навіть за її межами (досить тривалий час М. Апанович працював на КВДЖ у Харбіні (Китай), але найчастіше — по Слобідській Україні (Харків, Суми, Білгород). Рання пора життя Олени Михайлівни — це родинне коло, книжкове море, любов до історії та літератури, а водночас і часта зміна життєвих декорацій, нерідко дуже екзотичних (китайських насамперед). Вже тоді доля звела її з цікавими людьми, серед яких були й грізні воїновники. У своїх спогадах Олена Михайлівна пише, наприклад, як із нею, тоді ще 13-річною школяркою, вів бесіду командувач Квантунської армії у Маньчжурії, японський генерал, пропонуючи назавжди залишитись у Харбіні. Дівчина рішуче відмовилася і разом з батьками повернулася до СРСР. Саме тоді перші грізні хмари затмарили небо над сім’єю Апановичів, що як і багато інших сімей службовців КВДЖ повернулася до СРСР. У 1937 році Михайла Апановича було заарештовано за абсурдним звинуваченням у шпигунстві, а скоро за ним і слід пропав. Його реабілітація “за отсутствием состава преступления” була запізною і могла принести хіба що

моральну сатисфакцію дітям репресованого залізничника (мати померла у 1935 р.) Олена блискуче закінчила середню школу в Харкові (у шкільній характеристиці стояв красномовний запис: “за здібностями — видатна”) і вступила до Всесоюзного інституту журналістики в Москві. Провчилася там рік, але інститут було ліквідовано, а студентську масу розкидали по вузах їхньої “малої” батьківщини. Оскільки Олена закінчувала середню школу в Харкові, то їй дістався Харківський педінститут, факультет російської мови та літератури. Закінчення вузу збіглося в часі з початком війни між гітлерівською Німеччиною та сталінським СРСР, і молода випускниця евакуювалася на Схід (Південний Казахстан, а потім Башкірія). До речі, у неї був літературний талант, прекрасне критичне чуття. Так вона була впевнена, що роман “Тихий Дон” в своїй основі містить твір донського письменника Федора Крюкова (1870—1920), а Шолохов тільки списав і дещо доповнив його працю.

Після вигнання гітлерівців із Києва Олена Михайлівна приїхала до столиці України (травень 1944 р.), яка майже вся лежала в руїнах. Тому на українську інтелігенцію, яка поверталася з евакуації, випала тяжка і почесна місія бути відроджувачами українського наукового і культурного життя в серці України — Києві. До грона носіїв українського духу, які виїли на пониженій і поруйнованій землі столиці України, прилучилася й талановита молодь, у числі якої була й Олена Апанович. У травні 1944 року вона стала науковим працівником Центрального державного історичного архіву України, а в червні 1946-го — начальником відділу давніх актів. ЦДІА — унікальна наукова твердиня, справжня скарбниця джерел для тих, хто хотів пізнати історичну пам’ять українського народу. Складна й непоказна, на перший погляд, професія архівіста й досі належно не оцінена на нашій землі, особливо у порівнянні з країнами Заходу. Тим часом вона подібна до професії археолога. Археолог відкриває унікальні пам’ятки матеріальної і духовної культури, так само чинить і архівіст щодо писемних джерел. Саме тут О.М. Апанович стала справжнім відкривачем скарбів, які прагнула увести до наукового обігу, а не слухняним охоронцем “государевых тайн”. Слід сказати, що саме в ЦДІА у молодій працівниці сформувався живий і невідомий інтерес до української історії, особливо до історії козацтва. Кожен, хто обирає цей шлях, автоматично ставав “білою вороною”, людиною підозрливою і неблагонадійною. Козацтво ж завжди належало до особливо контрольованих “зверху” тем, бо блиск козацьких шабел пригадував гнобленому українському народові шлях до волі й незалежності, яким ішли Богдан Хмельницький, Іван Мазепа та їхні сподвижники. Щоправда, в роки війни сталінська цензура дещо послабшала, але тільки одиниці пішли тим шляхом, що його обрала О. М. Апанович, не розраховуючи на якісь пільги чи нагороди.

Працюючи в архіві, О. М. Апанович водночас навчалася у аспірантурі, обравши темою кандидатської дисертації участь війська Запорозького в російсько-турецькій війні 1768—1774 років. Її запропонував для дослідження К. Гуслистий — тодішній директор архіву, відомий український історик, архівіст та етнограф. Робота писалася швидко, причому Олена Михайлівна встигла здійснити ще один важливий творчий задум. Вона взяла участь у виданні солідної збірки документів “Україна перед визвольною війною 1648–1654 років (1639—1648)” (К., 1946) То була перша за 20 років академічна публікація незваних документів з історії України козацької доби, яка продовжила археографічні традиції українських істориків дореволюційної доби. Сучасні історики високо оцінюють це ви-

дання. Тоді ж таки О. М. Апанович чимало уваги приділила “чорновій” роботі: обробці й описові документальних зібрань, без чого неможлива праця в архіві, бо завдяки архівістам-першопрохідцям майбутні дослідники дістають змогу хоча б приблизно орієнтуватись у безкрайому морі історичних джерел. Отже, не випадково ім’я Олени Михайлівни Апанович значиться серед упорядників “Путівника ЦДІА УРСР” (К., 1958). Це, між іншим, був перший солідний путівник не тільки по ЦДІА, а й по інших державних архівах з 1917 року. Він став настільною книгою для кожного, хто прагне серйозно займатися історією України XV—початку XX століття. Він увібрав у себе також важливий археографічний досвід попередніх поколінь науковців і став своєрідним зразком для великої серії путівників по державних архівах України, що існують у кожній області.

У січні 1950 р. О. М. Апанович успішно захистила кандидатську дисертацію, це дало їй змогу перейти до Інституту історії АН УРСР, стати колегою таких визначних українських істориків, як М. Петровський, І. Крип’якевич, Ф. Шевченко. Уже в 1951 році О. М. Апанович плідно працювала в археографічній експедиції, що провадила розкопки на місцях Запорозьких Січей напередодні будівництва Каховської ГЕС. Ця горезвісна ГЕС, що працює нині одну годину на добу, зовсім нерентабельна, однак через неї було затоплено “гнилим морем” найкращі українські чорноземи та луки, сховані під водами і Січ-мати, і Луг-батько, які практично вже неможливо дослідити. О. М. Апанович була одним з останніх істориків, які застали Великий Луг у його первозданній красі, які дослідили місця Базавлуцької, Чортомлицької і Підпільненської Січей. Справа врешті не тільки у важливих археографічних експонатах, вивченні топонімів та гідронімів, які зникли навки, а й тому, що було відроджено традиції археографічного дослідження пам’яток козацької доби, започатковані ще Яворницьким. Після досліджень О. М. Апанович на цей науковий напрямок наклали “табу”. Лише в наш час, в умовах самостійної Української держави, було проведено археографічне дослідження Запорозьких Січей. А нинішні археолого-козакознавці використовували досвід і результати розкопок 1951 року, проведених О. М. Апанович та її колегами.

Велика заслуга О. М. Апанович полягає і в тому, що вона разом деякими іншими українськими істориками відродила традицію історико-краєзнавчих досліджень. Як відомо, у 1929 р. компартійне керівництво СРСР ліквідувало краєзнавчі товариства, історичне краєзнавство стало вважатися дворянською, а отже, і ворожою дисципліною. В Україні його нерідко пов’язували з історією козацтва, через що процес відродження йшов надзвичайно повільно. Скориставшись дозволом компартійної верхівки на обмежене вивчення Національно-визвольної війни українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького, О. М. Апанович зайнялася козацькою проблематикою, але вийшла далеко за рамки намірів офіціозу. У 1954 р. нею було видано ряд наукових і науково-популярних праць, серед яких вирізняються три брошури: “Історичні місця Визвольної війни українського народу 1649—1654 рр.”, “Запорозька Січ і її прогресивна роль в історії українського народу”, “Переяслав-Хмельницький та його пам’ятники”. У цих книгах наводиться важливий фактичний матеріал, в т. ч. на підставі архівних документів; факти по-новому систематизовано, пропонувався нове осмислення подій. Але ще більше значення мали ці праці для широкого читачького загалу, який заново відкривав для себе історію України, поєднував у своїй уяві події загальноукраїнського значення і історію свого регіону, міста чи

краю, перестав бути “безрідним Іваном”. О. М. Апанович і тоді, і пізніше чудово усвідомлювала мудрість давніх римлян, які викарбували безсмертні слова: “Historia est magistra vitae” (історія є вчителькою життя), тож такого великого значення завжди надавала популяризації наукових здобутків, формуванню історичної та національної свідомості українців, державницького мислення. Звичайно, тодішня система не давала змоги вести нормальну працю в цьому напрямку, але в обхід системи Олені Михайлівні багато чого вдалося добитися. Чимало людей завдяки її статтям та книгам зробили крок від рабства до волі, стали патріотами України. І Олену Михайлівну звинувачували в тому, що вона пише науково-популярні праці. Ці докори несправедливі. По-перше, вона ніколи не припиняла глибокої дослідницької праці. По-друге, в її науково-популярних працях наука ніколи не заходила у конфлікт із легким і невимушеним літературним стилем викладу; у праці, призначеній для масового читача, вона вклала важливі оригінальні думки й положення, уводила до обігу невідомі досі факти, виявляла нею в архівних джерелах, тощо. По-третє, не критикувати, а дякувати красно треба Олені Михайлівні, яка за тих тяжких часів, коли ще далеко було навіть до слабенької хрущовської “відлиги”, будила українську національну свідомість, несучи народові правду про його славне минуле, замовчуване і обстрікуване колонізаторами. До речі, вона чітко усвідомлювала значення історичної освіти і пішалася тим, що є причетною до справи формування історичної свідомості українського народу.

Поруч із активною теоретичною історико-краєзнавчою роботою, О. М. Апанович велику увагу приділяла проблемі опису та збереження історичних пам’яток, особливо пов’язаних з історією українського козацтва. Це насамперед стосується легендарного острова Хортиця. А коли наприкінці 80-х років Хортиці хотіли завдати непоправного удару, проклавши по ній трасу нового мосту через Дніпро, протест О. М. Апанович дійшов до серця українців — і проект варварського нищення острова було законсервовано. Водночас вона підтримала тоді справу відродження Хортицького заповідника у його первісному призначенні, й музей на Хортиці знову став музеєм запорозького козацтва, а не міфічної “дружби народів”. Велике значення і дотепер має складений і видрукований О. М. Апанович науковий реєстр пам’ятних місць запорозького козацтва. Він і досі зберігає своє значення, бо за минулі 40 років з лешком не було видрукованого досконалішого реєстру.

Варто сказати і про те, що на початку 50-х років Олена Михайлівна продовжувала активну публікацію архівних джерел. Вона була серед тих, хто впорядковував фундаментальний археографічний три томник “Воссоединение Украины с Россией”. Документи і матеріали в трьох томах” (М., 1953—1954), який попри всю вимушену помпезність та тенденційний добір документів до друку містив також ряд цінних джерел, передусім універсал і листи Богдана Хмельницького та його сподвижників (Максим Кривоніс, Іван Золотаренко, Мартин Небаба та ін.). Вона готувала також до друку кілька збірок документів доби Гетьманщини. Дослідниці стали замовляти статті до найсолідніших тоді енциклопедичних видань: спочатку “УРЕ”, пізніше “Радянська Енциклопедія історії України”, “Советская историческая энциклопедия”. Чимало в чому ці енциклопедичні видання задавилися, але багато в чому зберегли своє позитивне значення. Це останнє стосується і статей О. М. Апанович, майже позбавлених звичних для того часу ідеологічних штампів.

Продовження на стор. 9

«Найперша справа — моральне виховання народу»

Олександр ШОКАЛО

Родова покута

Непроминуці вартості життя людського підтверджують істинність Кулішевого провіщення. І Григорій Галаган цілим життям своїм стверджував цю істину, тому й зажив слави *добродійного громадянина*. На нього, останнього по чоловічій лінії зі старовинного козацько-старшинського роду Галаганів, ліг тягар спокути за несправедне діло предка-засновника й відповідальність за честь усього роду.

Засновник роду Гнат Галаган командував компанійським Чигиринським полком у війську гетьмана І. Мазепи, а в 1708 р., коли Мазепа присягнув Карлові XII, перейшов до Петра І. Після Полтавської трагедії допоміг царському полковникові П. Яковлеву захопити й знищити Стару (Чортомлицьку) Січ. І зробив те підступно: закликав козаків скласти зброю й присягнув на хресті помилювати їх. Москвити закатували тоді в страшних тортурах близько 300 старшин і козаків, які повірили Галагану й здалися. За це Г. Галаган отримав од Петра І іменну шаблю й посаду полковника Чигиринського (1709–1714), а потім Прилуцького (1714–1736) полків, де відзначався жорстоким ставленням до людей. А від козаків Гнат Галаган отримав за кривоприсягу прокляття до сьомого коліна. У 1716 р. гетьман І. Скоропадський своїм універсалом подарував Г. Галагану село Сокиринці. Цього ж року полковник Галаган скупив у селі Дігтярі ґрунти та двори козаків і селян, а далі прибирав до рук кращі землі у своєму полку. Великі земельні маєтності Галаганів на Чернігівщині й Полтавщині успадкував, разом з родовим прокляттям, останній у роду — Григорій Галаган (його єдиний син Павлусь помер 1869 р. на 16 році життя).

“Відаватися всією душею своїй справі”

Григорій Павлович Галаган народився 3 (15 — за новим стилем) серпня 1819 р. в родовому селі Сокиринці, в садибі, збудованій 1829 р. батьком — Павлом Григоровичем. Отримавши добре родинне виховання, Григорій закінчив юридичний факультет Петербурзького університету (1840). Спершу три роки служив у Чернігівській палаті державного майна, де зокрема опікувався селянами після неврожаю 1843 р. Г. Галаган надавав селянам допомогу хлібом і грошима, і цей послідовний захист селянства спричинив чимало його конфліктів з місцевими поміщиками. Однак саме ця турбота про людей визначила його подальшу суспільну діяльність, засадничий моральний принцип якої Г. Галаган визначив так: *“Недостатньо розмовляти мовою народу, потрібно вірити його вірою і замість того, щоб підносити народ до своєї фантазії, потрібно самим зійти до народу і зробитися тоді його вірним відомоном”*. На відміну од більшості зрусифікованого, звироднілого українського панства, Г. Галаган відчував і усвідлював себе частиною рідного народу й прагнув змінити на краще становище селян. У 1848—1851 Г. Галаган — Борзнянський повітовий предводитель дворянства; у 1851—1854 — совісний суддя Чернігівської губернії.

Водночас молодий поміщик організовував господарювання у своїх маєтках на прогресивних засадах. Доходи отримували не за рахунок визиску селян, а за рахунок нарощування рентабельності господарства. Він переконувався, що для розвитку

200-ліття Григорія Павловича Галагана

“...Все прах земний, тільки діло і слово наше праведне останеться навіки”, — писав Пантелеймон Куліш своєму одноліткови й землякові Григорію Галагану. П. Куліш проникливо охарактеризував українську світоглядну позицію Г. Галагана: “Галаган сильно проголошує на користь національності”, й водночас відзначав його стриману, сухувато-сувору вдачу, яка, однак, не заважала йому бути щедрим на добродійність. Григорій Галаган став відомим на всю Російську імперію як замогнучий і культурний господар-землевласник, прогресивний державний діяч і водночас український меценат, громадський і культурно-освітній діяч, основоположник кооперативного руху в Україні. Г. Галаган перший ініціював перед імператорами Миколою І та Олександром ІІ звільнення селян з кріпацтва з земельними наділами й самовіддано працював над підготовкою й проведенням селянської реформи та домагався зменшення викупних виплат за землю. Г. Галаган як послідовний і дієвий учасник Київської “Громади” був у товариських стосунках з Т. Шевченком, П. Кулішем, М. Максимовичем, О. Бодяньським, В. Антоновичем, М. Драгомановим, М. Лисенком; піклувався про свого односельця — знаменитого кобзаря Остапа Вересая: дав відпускну та організував йому публічні виступи в Києві й С.-Петербурзі, зацікавив його феноменом О. Русова й М. Лисенка, які написали про нього перші ґрунтовні праці.

сільського господарства замість кріпаків потрібні вільні сільські працівники.

Свою позицію з приводу розв’язання селянського питання через скасування кріпацтва Г. Галаган виклав у численних працях, зокрема: “О крепостном состоянии в настоящее время и возможности его уничтожения” (1854), “Проект освобождения крестьян путем освобождения новорожденных” (1854). У статті “Зауваження про становище селян сокиринських та інших економіях” (1846) Г. Галаган висловив свою цілеспрямовану громадянську позицію: *“Дай мені, Боже, сили. Дай уміня полюбити селян ще дужче. Допоможи мені бути їм корисним. Нехай я помру з думкою, що надав їм якусь користь, хоч трохи посприяв їхньому щастю”*. А ось щире зізнання Григорія Галагана про своє заповітне в шоденнику: *“Я не можу служити! Для чого мені служба? Я досить багатий, щоб жити спокійно й обійтися без високих посад. Та й не багатство мене утримує від служби. Мене утримують Сокиринці. Для вас хочу я присвятити все життя своє. Ви головний предмет мого буття”*.

“Часто доводилось не бути з більшістю”

У 1858 р. Г. П. Галагана разом з його однодумцем, таким самим переконаним противником кріпацтва, істориком права й громадським діячем В. В. Тарновським (старшим; 1810—1866), призначили представниками від уряду в новоствореній Чернігівській губернській комітет для розробки проекту “Про поліпшення та влаштування побуту поміщицьких селян”. Як і Г. Галаган, В. Тарновський дотримувався стійкої громадянської позиції щодо моральної відповідальності поміщиків за соціальний стан селянства: *“єрх обирає людей, яких ми довели до злиднів та морального приниження”*. У 1859 р. імператор Олександр ІІ призначив Г. П. Галагана й В. В. Тарновського членами-експертами підготовчої та редакційної комісії Головного комітету за селянських справ. Галаган широким і послідовно домагався звільнення селян та енергійно боровся з кріпосницькими тенденціями більшості членів комітету, про що сам зізнавався: *“часто доводилось не бути з більшістю”*.

Основоположник українського кооперативного руху

Після проголошення селянської реформи для забезпечення селянського землеволодіння від лихварів і шинкарів, які після скасування кріпацтва в Галичині 1848 р. за 10 років привласнили 30% селянської землі, започаткував об’єднання селян на засадах кооперації. З цієї далекосяжної метою відкрив 26 жовтня 1871 року в своєму рідному селі перше в Україні й цілій Російській імперії Сокиринське ошадно-позичкове товариство імені

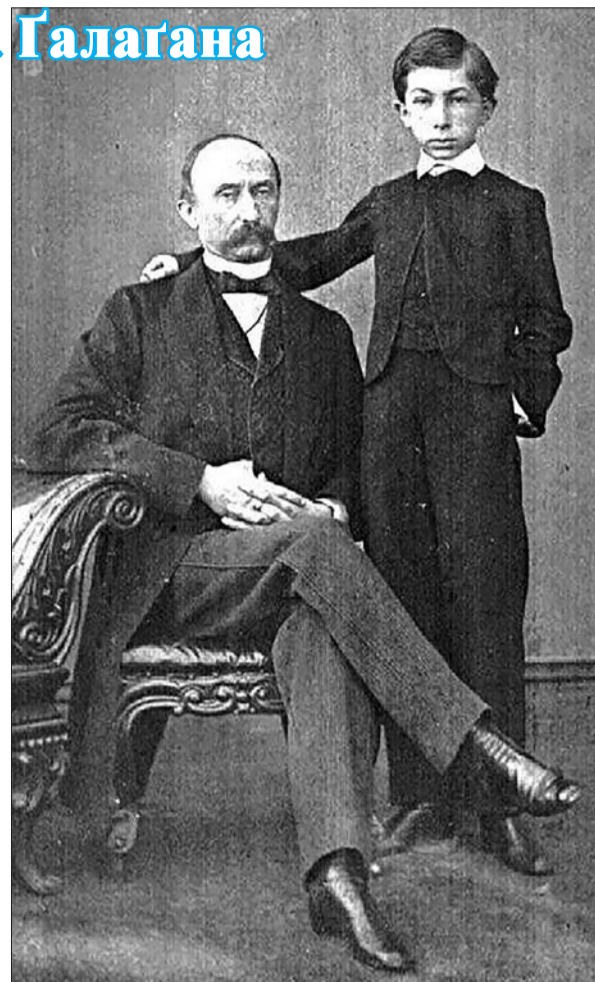
Павла Галагана, по суті народний кооперативний банк. Для цього Григорій Павлович кілька разів скликав сокиринських селян на раду (віче), переконуючи їх у доцільності кооперування, сам написав статут ошадно-позичкового товариства й домігся затвердження його в Петербурзі. Г. Галаган вніс в основний фонд Товариства 3000 рублів, а також передав Товариству кам’яний будинок з коморою, меблями та всіляким канцелярським начинням. Керівними органами Товариства були: загальні збори членів, управа й наглядова рада, головою якої й довголітнім опікуном-куратором Товариства став сам Григорій Галаган.

Сокиринське ошадно-позичкове товариство послідовно зростало за чисельністю членів та обсягом фінансово-господарської діяльності: у 1872 р. до складу Товариства входило 16 колишніх сокиринських кріпаків, а в 1899 р. в Товаристві налічувалося 960 селян з 22 сіл. Сокиринське ошадно-позичкове товариство було найпотужнішим не тільки в Полтавській губернії, а й у цілій Лівобережній Україні: його власний пайовий капітал становив на початок ХХ століття понад 130 тисяч рублів, а касовий оборот — близько мільйона рублів. Основний фонд і пайовий капітал опроцентувалися, а відсотки йшли на утримання шпиталю, притулку для старих, купівлю протипожежного знаряддя, на організацію навчання ремесел у школі та інші потреби мешканців Сокиринців. Товариство виплачувало такі річні відсотки: за термінові вклади — 6%, за безтермінові — 4%, від позики брало 9%. Сокиринське ошадно-позичкове товариство проіснувало майже 60 років, аж до більшовицької колективізації.

Досвід наших мудрих селян показав, що кооперативна організація кредиту й сільськогосподарського виробництва — надійна основа для розвитку аграрної культури, моральності народу, духовно-інтелектуальної й економічної сили України. Саме це зараз необхідне для порятунку українського села й національної економіки.

“Найперша справа — моральне виховання народу”

З запровадженням у 1865 р. в Полтавській губернії *земської системи місцевого самоврядування* Григорій Галаган до кінця життя самовіддано працював на земській ниві, зокрема в просвітництві. Багато сил і коштів уклав у розвиток народної освіти, бо на його переконання: *“...найперша справа — моральне виховання народу...”*. У 1871—1881 роках Г. Галаган — Прилуцький повітовий предводитель дворянства й голова училищної ради Прилуцького повіту. У 1876 р. Г. Галаган як голова училищної ради Прилуцького повіту розробив детальний план початкового на-

вчання в повіті, який цілковито схвалило земство й завдяки якому Прилуцький повіт за кількістю учнів посідав перше місце в губернії.

Г. Галаган за власні кошти збудував Сокиринське народне училище та низку шкіл у своїх економіях. 29 жовтня 1878 р. в родовій садибі в селі Дігтярі відкрив ремісничче училище з інтернатом на 100 учнів. За ініціатииви й матеріальної допомоги Г. Галагана відкрито ремісничче училище в Прилуцькому й Ічнянському повітах, кілька народних шкіл, а в Прилуках — чоловічу й жіночу гімназії.

На пам’ять про єдиного сина Павла Григоровича (1853—1869), на якому й перервалася чоловіча лінія роду Галаганів, Григорій Павлович відкрив 1 (13) жовтня 1871 р. в Києві приватний навчальний заклад — славнозвісну Колегію Павла Галагана (закрито в 1917; нині в приміщенні колишньої Колегії по вул. Б. Хмельницького, 11 — Національний музей літератури України). Для утримання Колегії Г. Галаган пожертвував дохід з 8 000 десятин землі й 5 000 десятин “на розширення діяльності колегії в майбутньому”. Вартість пожертвованої на Колегію землі в Полтавській і Чернігівській губерніях становила 275 тисяч рублів. Крім того, пожертвував на фонд навчального закладу мільйон рублів, а ще продав свій будинок на Хрещатику й придбав для Колегії два будинки й кілька флігелів. Г. Галаган розробив статут, який визначив мету навчального закладу: *“готувати молодих людей до університету”*. Г. Галаган перевіз із Сокиринців велику бібліотеку (понад 11 тисяч томів) та багатий родовий архів; на викладацьку роботу запросив визначних вчених, педагогів, митців. Навчальний заклад мав природничий кабінет, фізичну лабораторію, музичний клас. Колегія стала одним з провідних навчальних закладів у цілій Російській імперії, там безкоштовно навчалися й проживали 70 здібних хлопців “з недостатніми матеріальними засобами, різних станів” з усіх українських етнічних земель, що були тоді в межах різних держав. Майже половину учнів Галаган утримував власним коштом. До Колегії приймали юнаків всіх без винятку станів, що досягли віку Павла Галагана. Стипендіати Павла Галагана зараховувалися до закладу на конкурсній основі, але перевага надавалася найздібнішим юнакам з неможливих родин. Вони перебували на повному утриманні Колегії,

Спомин про козацьку мати до 100-річчя від дня народження О. М. Апанович

Продовження.
Початок на стор. 7

а в перший рік свого навчання в університеті отримували від засновника та його дружини стипендію в розмірі 200 рублів. Для вноскошних вихованців існувала чітко визначена плата за навчання, але й вони частково утримувалися за рахунок Колегії. Цей зразковий навчально-виховний заклад діяв за рахунок родини Галаганів майже півстоліття. Без фінансової підтримки від держави Колегія функціонувала на прибутки з помість засновника. Багато випускників Колегії стали видатними вченими, літераторами, медиками, правниками. До Колегії приїздив працювати в бібліотеці й над архівом І. Франко й у тутешній церкві вінчався з О. Хоружинською.

Подвижник українського наукового й культурно-національного руху

У 1873 році в Києві було відкрито Південно-Західний відділ Російського географічного товариства, а його головою, на пропозицію П. Чубинського, обрали Г. Галагана. За головування Г. Галагана в 1873—1875 роках Південно-Західний відділ провів перший перепис населення Києва й Житомира. У серпні 1874 року за ініціативи Товариства в Києві відбувся Археологічний з'їзд, у березні 1875 Товариство представило результати своєї діяльності на Всесвітньому географічному конгресі й виставці у Парижі. Південно-Західний відділ видав два томи власних “Записок”, “Історичні пісні українського народу” В. Антоновича й М. Драгоманова, збірник чумацьких пісень І. Рудченка, три томи праць М. Максимовича, географічні матеріали про Буковину, бібліографію праць з опису природи Києва. Товариство стало центром українознавчих досліджень, осередком культурно-національного руху та започаткування Української академії наук.

Григорій Галаган дбав про збереження й розвиток української народної культури, зокрема звичаїв, архітектури, хорового мистецтва, театру. Зібрав Сокиринську колекцію вертепів, на основі якої написав власну працю “Описание малорусских вертепных драм с приложением нот” (1862). Вертеп у Галагановому маєтку став неодмінним атрибутом усіх різдвяних свят. На його вистави, які супроводжувалися хоровими співами й грою на скрипці, збиралися родичі, челядь і селяни. Г. Галаган фінансував видання журналу “Кіевская старина” та іншої української періодики, матеріально підтримував діячів української культури, зокрема художників-українців, які навчалися в Римі, створивши на основі їхніх картин свою славнозвісну мистецьку колекцію. У Сокиринцях часто бували видатні люди. Саме в Г. Галагана Т. Шевченко й П. Куліш заприятелювали із славнозвісним кобзарем Остапом Вересаєм (завдяки записам П. Куліша зберігся його репертуар).

З 1882 й до кінця життя Г. Галаган — член Державної Ради по Департаменту законів, де послідовно відстоював українські інтереси, а також дієво працював у земській сфері над просвітою народу, опікувався створенням Селянського земельного банку та врегулюванням міграційного руху селянства. Крім того, постійно клопотався про різні громадські й приватні справи. У столиці імперії Г. Галагану доводилося працювати в складних умовах, про що він неодноразово писав у листах дружині: “Тут не люблять принципів чи навіть явно висловлених переконань, і все базується на якихось угодах, взаємних поступках і міркуваннях повністю особистих”.

Г. Галаган працював самовіддано, “бажаючи щастя народів” й намагаючись привести до порозуміння і взаємодії розділені за попередні століття його верстви.

Відійшов Григорій Павлович Галаган з Білого світу 13 (25 — за новим стилем) вересня 1888 р. маєтно збіднілим, але духовно збагативши рідну Україну. Поховали його в Сокиринській садибі, в родовій Петропавлівській церкві (більшовики знищили церкву й родинні поховання Галаганів).

...У минулому лишається прах земний, а праведне діло добродійних людей живе безвічно.

Основні ж зусилля ювілярки були зосереджені на дослідженні історії запорозького козацтва. На цій ділянці української історії було небагато охочих працювати (маємо на увазі істориків-професіоналів, а не аматорів!). Козакознавцем номер один у материковій Україні, гідним продовжувачем справи Дмитра Яворницького, починаючи з 50-х років, слід визнати саме О. М. Апанович. Плідна праця в цьому напрямку знайшла яскравий вплив у двох монографіях: “Запорозька Січ у боротьбі проти турецько-татарської агресії: 50—70-і роки XVIII ст.” (К., 1961) та “Збройні сили України першої половини XVIII ст.” (К., 1969). То було справді нове і вагоме слово в науці! І річ тут не тільки в потужній і чудово проаналізованій джерельній базі, яка значною мірою складалася з архівних документів. У цих книгах, особливо в другій, авторка обгрунтувала концептуальну тезу про те, що збройні сили України, навіть в умовах колоніального наступу Російської імперії, яка використовувала козаків у своїх загарбницьких цілях і водночас поступово позбавляла самостійності, зберігали серйозний міліарний потенціал, забезпечили багато в чому перемоги над Османською імперією, врешті залишилися важливою ознакою Української держави. У книзі розглядалися також питання комплектації, озброєння, організації козацького війська, висвітлювалися козацька сторожова та допоміжна служби, було показано тягар утримання російського війська, покладений на українську людину. Варто підкреслити, що Дмитро Яворницький так і не встиг написати 4-й том своєї “Історії запорозького козацтва”, і тут найближчим попередником О. М. Апанович стає А. Скальковський, концепція якого багато в чому відбивала думку офіціозу з його зневажливим ставленням до запорожців і козаків узагалі. У цьому розумінні погляди О. М. Апанович не мають нічого спільного з поглядами Скальковського, вона на підставі солідного кола джерел підкреслила прогресивне історичне значення українського козацтва. Отже, справедливість народного погляду на козацтво, висловленого в численних історичних думках і піснях тощо, знайшла нове наукове підтвердження. Хоча авторка і не розглядала спеціально роль запорожців у освоєнні та заселенні Південної України, однак і наведених нею фактів було досить аби підважити фальсифікаторські теоретизування “новоросів”, які замовчували роль українців-запорожців, вслякю роздмухували і підносили роль Катерини II та уряду Російської імперії у цій справі. Книга “Збройні сили...”, хоча й була видана малим накладом (3000 примірників), дістала високу оцінку науковців. Водночас це видання було єдиним після довгих років солідним і об'єктивним дослідженням історії запорозького козацтва, чого українська історична наука не знала з 20-х років. Книга стала бестселером, вона миттєво розійшлася, її без перебільшення прочитали всі свідомі українці, вона зробила ім'я О. М. Апанович відомим по всій Україні. Це вже тоді викликало невдоволення можновладців, ідеологією яких був російський великодержавний шовінізм (такіх, треба сказати, було більшість навіть за часів, коли першим секретарем ЦК КПУ був Петро Шелест, що мав певний сентимент до України і давав певний простір діяльності українознавців).

Дві солідні монографії, видані протягом восьми років, склали надійну підставу для захисту докторської дисертації, однак для Олени Михайлівни головним були не наукові ступені, а наука як така,

тож вона не перестала активно розробляти козацьку тематику. Велику увагу вона приділила дослідженню військової історії України, військового мистецтва козаків та їхніх провідників — гетьманів і кошових отаманів. У останньому разі історія України і козацтва, зокрема, персоналізувалася, роль особистості в історії поставала у своїй справжній величч, а не тому приниженні, що нав'язувалося ще “класиками” марксизму-ленізму. Крім військової тематики, О. М. Апанович зверталася до вивчення і політичних та міжнародних зносин козацтва, його соціально-економічного становища. В той час, коли настирливо пропагувалася теза про нібито непримиренну міжособисту боротьбу козацької старшини та низів, про нібито глибоку внутрішню кризу Січі, викликану її нібито архаїчним устроєм, О. М. Апанович наголошувала на зовнішній причині знищення Січі (колоніальний наступ Російської імперії), на прогресивності устрою Січі, який був справді демократичним. Звичайно, на весь голос про це сказати тоді не можна було, але досвідченому читачеві вистачало й тієї інформації, що наводилася у цих працях. Характерно, що через 25—30 років О. М. Апанович розставити крапки над “і” внісе нові акценти у висвітленні цієї сторінки життя Запорожжя. Вона підкреслить, наприклад, демократичні риси державного устрою Січі, наявність у козаків, особливо запорожців, фермерського типу ведення сільського господарства. Відомо ж, що саме цей американський (фермерський) шлях розвитку капіталізму дав неоціненні переваги США над тими країнами, де домінував так званий “пруський” шлях (кайзерівська Німеччина, Росія). Поступово виростало ядро українських істориків, які відроджували славні традиції класичної української історіографії, грубо перервані в 30-х роках. Важливу роль як науковець і організатор відігравав Ф. Шевченко, у розквіті творчих сил були М. Брайчевський, Я. Дашкевич, Я. Дзира, Я. Ісаєвич, О. Компан та ряд інших. У цій плеяді українських істориків почесне місце належало і О. М. Апанович. На рубежі 60—70-х вона була визнаним авторитетом, з її думкою рахувалися в академічних колах, на її продукцію виходили позитивні рецензії і за кордоном, що в той час було великою рідкістю. До Олени Михайлівни тяглася молодь, яка шукала порад, консультацій, яка хотіла займатися історією козацтва, творила кінофільми, художні полотна на цю тематику. Народилося про неї важливе й одночасно сумне прислів'я: “В совєцькій Україні лише один козак, і то — жінка”.

Бо настає 1972 рік, що приніс зміну керівництва Компартії України. На місце більш-менш ліберального в “українському питанні” Петра Шелеста Москва поставила Володимира Шербицького, який з волі Брежнєва та Суслова різко посилив русифікаторську політику в Україні. Ідеологічний апарат ЦК КПУ очолив тоді сумнозвісний Маланчук. Тоді одним розчерком пера було ліквідовано сім історичних щорічників, з видавничих планів було вилучено майже все, що стосувалося історії України козацької доби, а центральні українські історичні журнали стали нагадувати “Блокнот агітатора”, розпочалися “чистки” і в творчих колективах. Не обминула “чаша сия” й Інститут історії. 12 вересня 1972 року з нього було звільнено О. М. Апанович, а також О. С. Компан та Я. І. Дзиру — чільних фахівців відділу феодалізму. Формально їх було звільнено за скороченням штатів, а фактично за дисиденство в науці. Водночас стали друкуватися погромницькі статті, і сам Шербицький протягом десятка років не переставав закликати до боротьби з

“ідеалізацією старовини, князів та гетьманів”. Під ніж пішли книги письменників Романа Іваничука (“Мальви”), Івана Білика (“Меч Арея”), ряду істориків, у тому числі монографія О. Апанович “Збройні сили України першої половини XVIII ст.”, науково-популярна книга О. Киценка “Хортиця в легендах і переказах”... З друку було знято всі статті Олени Михайлівни, деякі з них були видані під чужими прізвищами. Її праці не дозволяли друкувати, навіть не рекомендувалося посилатися на них. То був тяжкий удар... Бути позбавленою творчої роботи, можливості реалізувати свій величезний потенціал — цього вже було достатньо, щоб глибоко зранити душу будь-якої людини. Вона ще була й під пильним наглядом КГБ. У Дніпропетровському університеті мені (ще аспіранту) сказав якось один історик, який досить високо стояв в службовій ієрархії: “А ти знаєш, що Апанович била за самостійною Україною?” Це був звичайний прийом україножерів. Досить було міській людині говорити українською мовою, щоб її записали в петлюрівці чи бандерівці. Знімали посилання на її книги навіть у внутрішніх рецензіях, які не призначалися до друку (сам свідок цьому у Запорозькому педінституті 1975 р.)...

Врешті, після восьмирічного безробіття, Апанович взяла працювати у відділ рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР, причому поставили в жорсткі умови постійного контролю, коли фіксувався кожен її вихід у коридор чи телефонний дзвінок. Коли, приїжджаючи в Київ і працюючи в ЦНБ, вдавалося поговорити з Оленою Михайлівною, то через п'ять хвилин розмова переривалася невдоволено працівницею відділу рукописів (чи може КГБ?), яка вимагала, щоб Апанович повернулася на робоче місце. Однак і в цих умовах О. М. Апанович зуміла продовжити творчу працю. Її зусиллями проведено велику роботу з опису нефондованих архівних документів, серед яких були й архівні матеріали видатних українських діячів — мистецтвознавця О. П. Новицького, археолога та етнографа Я. П. Новицького, істориків А. Г. Ф. Вороного та М. В. Остроградського, київського митрополита Платона; ряду фамільних архівів, “розсипи” церковних документів Київської митрополії тощо. Це було нелегке завдання, оскільки треба було мати добрі знання з палеографії, чужих мов, але воно було з честю виконане. Тоді ж дослідниця, попри волю начальства, звернулася й до матеріалів, так чи інакше пов'язаних з історією козацтва. Було зібрано чималий матеріал, що стосувався книгознавства, маргіналістики. Досить сказати, що вона вивчила 8000 рукописів та книг, фіксуючи важливі записи на їхніх берегах. Внаслідок цього можливим створити цикл статей, виданих за межами України (тут і далі діяли заборони публікацій доробку О. М. Апанович). За твердженням сучасних дослідників саме О. М. Апанович “стоїть біля витоків наукової дисципліни в Україні”, творчо продовжуючи традиції, започатковані А. Петрушевичем, І. Франком та В. Адріановою-Перетц. І в цих умовах вона активно цікавилася суспільно-політичним життям. Якось сказала мені, що дуже хоче побачити фото Валенси — лідера польської “Солідарності” (його фото, як і всіх неугідних “советам” осіб, годі було шукати в газетах СРСР). Я тоді підказав де шукати: “Є його фото в “Volkstimme” (газеті компартії Австрії). Олена Михайлівна зраділа: “Неодмінно подивлюсь”!

Далі буде.

о. Юрій МИЦИК

Чи знав Тарас Шевченко про книгу Астольфа де Кюстіна «Росія в 1839 році»?

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка.

Маркіз де Кюстін: “Я зобразив Росію такою, якою вона є”

Зрозуміло, чому в “Шевченківській енциклопедії” не знайшлося місця для французького маркіза — Шевченко не знав Астольфа де Кюстіна й навіть ніколи не згадував. Але все-таки спробую показати необхідність обов’язкової уваги до нього в майбутніх шевченкознавчих енциклопедіях і довідниках.

Маркіз Астольф Луї Леонор де Кюстін (1790—1857) — французький аристократ, письменник, мандрівник. Його дід — Адам Філіп де Кюстін, генерал, командував Рейнською республіканською армією, а батько — Арман Луї Філіп Франсуа де Кюстін, був блискучим дипломатом, уже двадцятидворічним його призначено урядом короля Людовіка XVI послом до герцога Брауншвейгського. Обидва аристократи, які стали на бік французької революції, нею й були гільотиновані у 1793—1794 рр., і це стало кращою рекомендацією для маркіза де Кюстіна при дворі Миколи I, коли 49-річним він прибув у Петербург, де неодноразово зустрічався з імператором. Навіть записав так: “Дякуючи частим прилюдним бесідам з государем я завів знайомство з багатьма людьми... Побачивши, що я став предметом особливої прихильності з боку повелителя, вони кидаються мені на шию...” Втім, через кілька років Микола I, прочитавши книгу “Росія в 1839 році”, жбурнув її на підлогу зі словами: “Моя вина: навіщо я говорив із цим негідником!” А маркіз де Кюстін через півтора десятиліття, коли вже вийшло п’ять видань книги, навіть зізнався, що “успіху книги немало сприяв гнів імператора Миколи I...”

Вперше маркіз де Кюстін мандрував у 1811—1822 рр., побував у Англії, Шотландії, Швейцарії, Італії. Про ці подорожі видав книги у 1830 р. і 1835 р., а згодом у 1838 р. опублікував дорожні замітки про відвідання Іспанії. Крім того, написав ряд світських романів, виступав із публікаціями на театральній-драматичному та белетристичному поприщах.

Але всі ці достойні труди належали своєму часові, а в пам’яті майбутніх поколінь залишилася книга де Кюстіна “La Russi en 1839” (“Росія в 1839 році”). Монархіст за переконаннями, маркіз відправився в абсолютну Росію з надією знайти в ній запоруку порядку і спокою всесвітнього масштабу. Через три місяці він повернувся на батьківщину рішучим противником абсолютної монархії і переконаним прихильником представницького правління: “...Ідучи з наміром одержати від самодержавного уряду нові аргументи проти деспотизму... я був вражений злочинами самодержавства, тобто тиранії...”

Нагадаю, що Кюстін потрапив у Петербург через Фінську затоку на пароплаві “Микола I” у першій декаді липня 1839 р., через місяць він відвідав Москву, згодом Нижній Новгород, а вже у вересні вирушив з Москви через Петербург у Берлін, куди прибув на початку жовтня 1839 р. Залишається тільки дивуватися, що за такий короткий час іноземець не лише по-людськи розчарувався в самодержавному правлінні, а й науково точно визначив його ментальні, згубні пороки, викристалізував системні характеристики миколаївської Росії — “це безживне тіло, колос... усі члени якого знемагають, однаково позбавлені сили!” Звісно, наївно було б ду-

матися, що француз перед мандрівкою в Росію не зібрав доступні йому відомості. Досить сказати, що він знайомився з “Історією держави Російської” М. М. Карамзіна, на якого неодноразово посилається в своїй книзі.

Проте Кюстін самостійно занурився в історичний зміст російського життя й так само самостійно зробив висновки та передікання зі своєї найвідомішої мандрівки, зокрема про майбутню “жахливу революцію” в Росії:

“В народі, який так довго пригнічують, пристрасті довго киплять, перш ніж відбується вибух; небезпека час від часу наближається, зло не відступає... може бути, навіть наші внуки не побачать вибуху, але ми вже сьогодні можемо передікати, що він неминучий, хоча й не знаємо, коли саме він відбудеться”.

В Росії, на мій погляд, найсильніше та найвиразніше підтвердив його правоту О. І. Герцен, який зізнався в щоденнику: “Тяжке враження від цієї книги для росіянина, голова схиляється на груди, а руки опускаються; і тяжко від того, що відчуваєш страшну правду, і досадно, що чужий доторкнувся до болючого місця...” І знову: “Книга ця для мене ніби тортури, як камінь, привалений до грудей; я не дивлюся на його промахи, основа його переконань вірна. І це страшне суспільство, і ця країна — Росія...”

М. В. Гоголь узагалі не сумнівався, що Кюстін видав “свої записки с тем именно, чтобы показать Европе с дурной стороны Россию...”

Михайло Слабошпицький: “Це Кюстінів вирок”

Втім, у сучасних московських тлумачів антиросійської книги французького маркіза найвагомим аргументом є, здається, твердження, що, мовляв, “Кюстін дуже різний”. Справді, не можна погодитися з М. В. Гоголем, який бачив у книзі Кюстіна лише первинну “розчинену ненависть” до Росії. Річ не в тому, що маркіз запевняв читача: “Свою розповідь я вів без особистої ненависті”. Річ у тому, що, судячи з історичних підтверджень у часі правоти маркіза, він таки був або намагався бути чесним, об’єктивним, усвідомлюючи, що існують “дві нації — Росія, як вона є, і Росія, якою її прагнуть представити перед Європою”. Тому зміг описати Росію, якою вона справді була. Француз не приховував своїх симпатій, якщо вони виникали. Навіть заявив, що книга “повна похвальних спостережень, які роблять ще суворішими зауваження осудливих”. Скажімо, маркіз неодноразово любивався російськими селянами¹, відзначав їх заповзятливість, вміння виживати в непростих умовах, а ще — співати. Втім, найголовніше полягає в решті, у Кюстіновому висновку з його доброзичливого ставлення до впокореного російського народу: “Тяжке враження, що не залишає мене з тих пір, як я живу в Росії, посилюється від того, що все говорить про природні здібності пригніченого російського народу². Думка про те, чого б він досяг, якби був вільним, доводить мене до шаленства”.

Т. Шевченко. Автопортрет. 1843 р.

З власного життєвого та наукового досвіду знаю, що в атмосфері кожної країни розлита щось невидиме й невідчутне на дотик, але важливе для людської душі, яка до неї притулюється. Для високої правди історичного дослідження, навіть подорожньої розповіді, вкрай важливо виявити й відтворити цей національний феномен, і маркіз де Кюстін блискуче здійснив це, точно назвавши синтетичну для всієї Росії ознаку — страх: “В Росії все печально подвійно — від страху влади і від відсутності сонця!...” Зауважу, що француз буквально сприймав Росію як північну, холодну країну, в якій полюс недалеко від Петербурга, а “Сибір починається від Вісли...” Та про льодяний страх у нього

Внуки Кюстінового покоління побачили й відчули російські революції... Немає сумніву, що сам Кюстін не гірше нащадків усвідомив історичне призначення свого відвідання Росії, в тому числі для “майбутньої долі світу”. Найпереконливіше свідчить про це його передмова до другого видання книги в Парижі (1843 р.):

“Я об’їхав більшу частину цивілізованого світу і під час цих мандрівок усіма силами намагався пізнати таємні пружини, що рухають життям імперій... Росіяни залишаються мною незадоволеними, але в глибині душі вони мене просять — цього усвідомлення мені досить. Кожний росіянин, якщо він порядна людина, підтвердить, що якщо я й допустив, за браком часу, помилки в деталях, у цілому я зобразив Росію такою, якою вона є”.

Скажу більше, коли розпочалася Кримська війна 1853—1856 рр. і чимало пороків Росії, названих автором явно висунулися назовні, вийшло у 1854 р. п’яте видання книги, в передмові до якого Кюстін написав, що “хоче бути почутим усім світом і тому вирішив випустити дешеве видання моєї книги, видання для народу”. Характерно, що тоді він назвав її “La Russi”, протиставивши позачасову Росію світові.

зом Астольфом де Кюстіном і видання ним книги “Росія в 1839 році”, що стала, за словами О. І. Герцена, “найцікавішою і найрозумнішою книгою, написаною чужинцем про Росію”. Автор виводить давню міжнародну розмову-дискусію про цю книгу на принципово новий рівень, а саме: вперше розглядаються Шевченкові віртуальні перетинання з історіями Кюстінового твору, виокремлюються думки й поетичні рядки Тараса Григоровича, суголосні з висловлюваннями маркіза.

сказано невідпорно: “В Росії страх замінює, точніше, паралізує думку... Щоб там не говорили короткозорі законодавці, страх ніколи не зможе стати душою організованого суспільства, бо він не створює порядок, а тільки прикриває хаос...”

Отже, там, де панує страх, немає людського щастя: “В Росії, по моему, люди обділені справжнім щастям більше, ніж у будь-якій іншій частині світу. У себе вдома ми також не відчуваємо себе щасливими, але ми знаємо, що щастя залежить од нас самих; в Росії щастя неможливе зовсім”.

Це моторшне відкриття боліло йому, лякало його й увірвалося в остаточний підсумок Кюстінового знайомства з Росією 1839 р.:

“Тільки поживши в цій пустелі, де немає спокою, в цій тюрмі без продику, починаєш відчувати всю свободу, надану народам в інших країнах Європи, який би там спосіб правління не був прийнятий... В Росії, не втомлюся повторювати, свободи немає ні в чому... Побачивши власними очима цю країну, будь-хто буде радий жити в будь-якій іншій країні. Завжди корисно знати, що існує на світі держава, в якій немислиме щастя, бо за самою своєю природою людина не може бути щасливою без свободи”.

Наш сучасник М. Ф. Слабошпицький справедливо й точно резюмує: “Це Кюстінів вирок”.

Французький маркіз був далекий від історичної долі Малоросії в лещатах імперії. Втім, саме він, як відомо, вперше заявив, що Росія “при всій її неосаянності — не що інше, як тюрма, ключ від якої в руках імператора”. Тобто, треба розуміти, і тюрма народів, які її населяли. Лише Шевченко вповні розкрив у геніальному сарказмі справжню трагедію багатонаціональної самодержавної імперії:

У нас же й світа, як на те —
Одна Сибір неісходима,
А тюрма! а люду!.. Що й лічить!
Од молдованина до фіна
На всіх язиках все мовчить,
Бо благоденствує!

Нагадаю співзвучну жорстку максиму з книги “Росія в 1839 році”: “Мовчання править життям і паралізує його”.

Астольф де Кюстін ясно розумів особливу небезпеку внутрішніх вибухових проблем багатоплемінної Московщини:

“Уявіть собі вирування республіканських пристрастей (адже при російському імператорі царить мнима рівність) у тиші деспотизму — застрашване сполучення, особливо в світлі того майбутнього, яке воно передірає світові. Росія — щільно закупорений казан із киплячою водою, причому стоїть він на вогні, що розгорається все сильніше й сильніше. Я боюся, щоб він не вибухнув. І не я один боюсь”.

Тарас Шевченко: “Довгенько вдвох похажали, мов сичі надуті”

Поява в цьому драматичному Кюстіновому контексті постаті Шевченка, на мій погляд, є природною. Справді, давно відомі припущення, що в Москві Шевченко познайомився через О. М. Бодяньського зі змістом книжки Кюстіна, хоча це не перевіряється документами. Втім, у коментарях до поеми “Сон” (1844 р.) у першому томі Півного зібрання творів Шевченка (2001 р.) зауважено, що в безжалісних і точних рядках про дружину Миколи I Олександрю Федорівну, “не виключено... позначився опис

імператриці в книжці де Кюстіна...”. Тим більше, що маркіз був удостоєний честі неодноразово зустрітися та розмовляти з нею, тобто розглянути зблизька.

Щоправда, це категорично заперечує видатний шевченкознавець Ю. Я. Барабаш, який вважає, що “не маємо жодних, бодай опосередкованих, свідчень знайомства поета з маркізовою книжкою”³. Саме про них — опосередковані свідчення, — бо документальних немає та й не буде, хоч нагадати.

Річ у тому, що саме в книзі Кюстіна розповідалося про “надмірну худорбу” російської імператриці та про те, що нервові конвульсії спотворювали риси її обличчя, “примушуючи іноді навіть трясти головою”. Кюстін пояснював це наслідками потрясіння, викликаного виступом декабристів у день коронації її чоловіка на царювання: “Вона ніколи не могла поправитися від хвилювання, пережитого нею в день вступу на престол”. Якщо бути точним, то йшлося про самі повстання декабристів, а коронація довго відкладалася через нервову хворобу імператриці, від якої вона страждала все життя. Заради справедливості відзначу, що Кюстін писав: “Імператриця надзвичайно елегантна і... вся її фігура дихає незбагненною чарівністю... Вона більше, ніж імператриця, вона — жінка”.

Нічого подібного у сатиричній Шевченковій поемі з елементами гротеску й мотивами трагедійності немає; поет був особливо нещадним до цариці:

...аж ось і сам,
Високий, сердитий,
Виступає; обок його
Цариця-небога,
Мов опеньок засушений,
Тонка, довгонога,
Та ще, на лихо, сердешне
Хита головою.
Так оце-то та богиня!
Лишенько з тобою.

Отже, Шевченко не потребував маркізових підказок в оцінці цариці, його могли зацікавити лише, можливо, несподівані точні зовнішні характеристики її вигляду.

Між іншим, Кюстін зізнався, що “з усіх сил противиться симпатії, яку цар у нього викликає”, тоді як у Шевченка ненависть до царя вмонтовано на генному рівні, його порівняно з медведем, який виліз “неначе з берлоги”, “цар цвенькає”, він “одутий, аж пошинів, похмілля прокляте його мучило”.

Серед окремих миттєвостей, спостережених Кюстіном і озвучених О. М. Бодянським для Шевченка, могла бути розповідь про те, як тримався на людях Микола I: “Він завжди позує і тому ніколи не буває природним...” Кюстін стверджував, що цар носив корсет, аби “відтягнути шлунок і груди”. У Шевченка сказано коротко і вбивчо про царя й царицю: “Довгенько вдвох похажали, мов сичі надуті”.

Звичайно, не відкидаю припущення деяких шевченкознавців, що царицю Шевченкові “можливо, доводилося бачити в Петербурзі та чути про неї розповіді К. П. Брюллова”. Так-то воно так, але до комедії “Сон”, написаної невдовзі після зустрічі з О. М. Бодянським, поет жодного разу не згадав Миколу I та Олександр Федорівну у своїх поезіях. Отже, не варто відкидати версію, пов’язану з Астольфом де Кюстіном, а точніше — з його книгою.

Як, усе-таки, міг познайомитися з нею Шевченко? В серйозних історичних працях згадується щоденник М. І. Погодіна, в якому є свідчення, що він читав Кюстіна в 1844 р., інколи разом із О. М. Бодянським. В одному з щоденникових записів відзначено, що О. М. Бодянський розповів усе прочитане разом із М. І. Погодіним їхньому спільному знайомому. Цілком вірогідно, що загальний зміст книжки Кюстіна й окремі її сюжети О. М. Бодянський переказав і Шевченкові, що згодом опосередковано відбилося на сатирично-шаржованому портреті Миколи I та імператриці в комедії “Сон”.

Проте ніхто не звертав уваги на те, що О. М. Бодянський читав книгу Кюстіна з М. І. Погодіним аж у грудні 1844 р., тоді як автограф поеми “Сон” датовано 8 липнем 1844 р. Отже, О. М. Бодянський міг розповісти Шевченкові про зміст книги тільки в лютому 1844 р., під час їхньої першої зустрічі. Певно, так і було, бо важко

навіть уявити, що фанатичний книголюб О. М. Бодянський не ознайомився з книгою маркіза де Кюстіна ще в 1843 р., коли вона тільки-но з’явилася в Росії і про неї говорила вся московська еліта⁴.

О. І. Герцен згадував: “Я не знаю жодного дому, порядно утримуваного, де б не знайти твори Кюстіна про Росію”. В щоденнику історика і державного діяча М. А. Корфа занотовано, що книга Кюстіна “природно, суворо заборонена, але все коло аристократів її прочитало...”, а критик П. В. Анненков свідчив, що “книга читалася у нас повсюдно”.

Добре знаючи українця з Варви О. М. Бодянського, який захоплено писав, що Шевченко “й пером, і палітрою однаково вертить” і вважав його “поводирем” українства, коротко реставрую ситуацію їхньої першої зустрічі в лютому 1844 р. Осип Максимович готувався до неї, про що свідчить знайдена мною стаття професора в “Московских ведомостях” за 12 лютого 1844 р., тобто в день приїзду поета до Москви, в якій йшлося про Шевченкову книгу “Чигиринський Кобзар і Гайдамаки”. Зі свого боку, поет, одразу зрозумівши чималі творчі можливості історика, інтелектуала О. М. Бодянського, в розмовах з ним буквально всотував нові знання, випробовував свої проєкти, ідеї... Не випадково невдовзі після знайомства, в червні 1844 р., Шевченко звертався саме до О. М. Бодянського щодо “Живописної України”: “... Я рисую тепер Україну — і для історії прошу вашої допомоги... текст исторический будете ви компоновать...” О. М. Бодянський був щасливий з того, що Шевченко, прибувши в Москву, жадав усе бачити, чути і знати⁵, а книга Кюстіна була тоді пер-

А. де Кюстін

шорядною літературно-політичною сенсацією, і професор аж ніяк не міг не розповісти про неї Шевченкові!

Інша річ, що законслухняний і обережний імперський підданий О. М. Бодянський ніде й ніколи не згадував про це й, очевидно, просив і Шевченка вчинити так само.

Цікаво, що Кюстін назвав усе бачене в царському оточенні комедією: “Російський двір нагадує театр, в якому актори зайняті виключно генеральними репетиціями... Актори і театр безплідно проводять своє життя, готуючи, виправляючи і вдосконалюючи громадську комедію...” Жанр своєї поеми Шевченко визначив як комедію на зразок “Божественної комедії” А. Данте, перша частина якої — “Пекло” вийшла в 1842 р. у російському перекладі.

Тарас Шевченко: “Може, Москва випалила...”

В Шевченковій поемі “Сон” є чимало рядків, суголосних із Кюстіновими. Скажімо, саме француз писав про винятково неприємне враження від ушлявленої статуї Петра I в Петербурзі. Мовляв, чоловік на коні не є ні античним, ні сучасним, а якимсь римлянином доби Людовіка XV. В одному з сучасних (!) російських коментарів до цих слів сказано, що “у своїй оцінці цього пере-

красного мистецького твору... Кюстін опинився зовсім самотнім”⁶. Очевидно, що про Шевченка коментатори навіть згадувати боялися, бо це ж у нього сконденсовано в убивчо-саркастичних рядках:

А на коні сидить охляп,
Усвті — не свті,
І без шапки. Якимсь листом
Голова повита.

І далі нищівне Шевченкове:

...Руку простягає
Мов світ увесь хоче
Загарбати...

Привертає увагу схожість рядків у Кюстіна й Шевченка про невські набережні: “Набережні Петербурга належать до числа найпрекрасніших споруд у Європі...” (Кюстін); “А берег уштітий увесь каменем. Дивуюсь, мов несамовитий!” (Шевченко), та особливо вражає подібність сприйняття ними немилосердного царського ставлення до будівничих Петербурга: “Земля вислизає з-під ніг, так що ж? Ми зробимо мостову з каменю і на ній зведемо наше пишне місто. Тисячі людей загинуть на цій роботі. Не біда! Зате ми будемо мати європейську столицю і славу великого міста”. Стократ сильніше та гнівливіше писав у поемі “Сон” Шевченко, який знав набагато більше від Кюстіна, зокрема, про загибель на будівництві Петербурга за часів Петра I десятків тисяч українських козаків:

“О царю поганій,
Царю проклятий, лукавий,
Асиде неситий!
Що ти зробив з козаками?
Болота засипав
Благородними костями;
Поставив столицю
На їх трупах катованих!”

Ці слова вкладені поетом у уста чернігівського полковника, наказного гетьмана П. Л. Полуботка, який закінчив життя у Петропавлівській фортеці у 1723 р., але насправді Петербург зводився за часів І. С. Мазепи. Таким чином, як справедливо зауважує В. О. Шевчук, будівництво столиці імперії виростає до узагальнення — Російська держава взагалі виростає значною мірою на українських кістках.

Цікаво, що Р. М. Лубківський, торкаючись книги Кюстіна, в якій маркіз особливо скаржився на відсутність у Росії жодного голосу протесту проти нелюдськості царевого самовладдя, свого часу слушно зауважив:

“Так ось — Кюстін цього не міг знати — такий голос знайшовся: в особі Шевченка. Його виклик самодержавству — і особиста ініціатива, і опосередкований протест людства проти загрози європейській світовій цивілізації. Те, що допитливі чужоземці, відвідавши Петербург, Москву, Нижній Новгород, кваліфікують, мов кошмар, Шевченко у поемі-видінні “Сон” трактує як сутність цілісної, фундаментально продуманої, глибоко закоріненої на історичну перспективу Системи. Система гноблення інородців, і насамперед українців, мала структуру, ідеологію, механізми. Найголовнішим із них для послідовного винародовлення українців царська імперія обрала комплекс малоросійства — слід завважити, довговічний і майже безвідмовний комплекс. Найстрашніше в цьому диявольському комплексі — здатність вгризатися в здорову національну плоть і плодити убивчі метастази антиукраїнськості”⁷.

Ми не знаємо, та й не дізнаємося, наскільки докладно й глибоко передав добросовісний Осип Максимович поетові зміст книги французького мандрівника, але напевне, що бентежний і чутливий поет відразу збагнув історичний феномен твору в контексті часу, відчув його антимиколаївську спрямованість, органічну суголосність основних висновків із його думами, наприклад, із таким: “Коли сонце гласності зійде, нарешті, над Росією, воно висвітить стільки несправедливостей, стільки страхливих жорстокостей, що весь світ здригнеться...”

Втім, узагалі наївно думати, що французький аристократ міг бути навчителем чи навіть підказувачем українського народного поета в осмисленні Росії. Скажімо, простодушним є таке нинішнє твердження: “Шевченко повторив у поемі “Сон” одну з найважливіших тез маркіза про те, що деспотизм і тиранія — близькі родичі...” Тут особливо

важливо пам’ятати про застороги Ю. Я. Барабаша. Бо смішно покладатися на тезу про те, що нібито національний Кобзар уперше дізнався про це у небезталанного француза і лише переказав його слова! Не випадково І. М. Дзюба і М. Г. Жулинський відзначили немислиму для того часу безстрашність і політичну мудрість Шевченка щодо царів, деспотизму, тиранії. Якоюсь у розмові зі мною на цю тему П. М. Мовчан сказав про Шевченка: “Погляд європейця”. Це дуже точно! Тож ідеться про співзвучність ідей і думок, яка виявляє серцевинну присутність Шевченка в історичній епісі та його дивовижну чутливість до загрози Росії-Московщини, передусім, щодо України:

“України далеко,
Може, вже немає

.....
Може, Москва випалила
І Дніпро спустила
В синє море...”

В цьому духовному просторі навіть уявити не може, що Шевченко ніде, ніколи, нічого, ні від кого не чув про незрівнянну книгу де Кюстіна “Росія в 1839 році”. Здогадна версія про те, що це зробив О. М. Бодянський у лютому 1844 р. у Москві видається мені важливою для подальшої розробки. Цікава, дражлива й спонукальна для поета інформація, на мій погляд, емоційно-незримо спурхнула над віршем “Чигрине, Чигрине...”, написаним у Москві 19 лютого 1844 р., а затим проросла у поемі “Сон”...

На завершення нагадаю, що десять років тому книга Кюстіна в скороченому вигляді побачила світ в опрацюванні О. Мерчанського⁸. Вже згаданий М. Ф. Слабошпицький, який написав післямову до неї, назвав цей твір своєрідним експозе Кюстінової праці “Росія в 1939 році”: “В ній викладено найпромовистіші епізоди й найважливіші ідейні моменти книги, перемежані коментарями упорядника й автора передмови Дмитра Донцова”. Все саме так, і це дуже важлива публікація! Проте нарешті необхідно видати повний переклад українською мовою книги маркіза Астольфа де Кюстіна “Росія в 1939 році” (звісно, з оригіналу, а не з російського видання)⁹ з новітніми докладними науковими коментарями.

Втім, розповідь про Шевченкові віртуальні перегуки з книгою Кюстіна продовжимо в наступній статті.

¹ На це звернув увагу М. В. Гоголь, який у “Вибраних местах из переписки с друзьями” наголосив, що Кюстін “не мог скрыть изумления своего при виде простых обитателей деревенских изб наших”.

До речі, враховуючи те, що згаданий публіцистичний збірник М. В. Гоголя побачив світ 31 грудня 1846 р. (за старим стилем), переконуємося, що письменник познайомився з книгою де Кюстіна невдовзі після її публікації.

² М. В. Гоголь у начерку “Роздуми Мазепи” (приблизно 1834 р.) висунув, що російський народ, “собственно принадлежавший Петру издавна, <униженный> рабством и <деспотизмом>, покорялся, хотя с ропотом”.

³ Барабаш Ю. “Коли забуду тебе, Єрусалиме...” Гоголь і Шевченко. Порівняльно-типологічні студії. — Харків: Акта, 2001. С. 101.

⁴ Перше видання книги “Росія в 1839 році” побачило світ у Парижі в травні 1843 р. і так швидко розпродалося, що вже в листопаді того ж року вийшло друге видання тиражем 3 тис. примірників. У Росії книгу було заборонено миттево — 1 (13) червня 1843 р., але вона вже потрапила в країну й надалі завозилася нелегально.

⁵ Див. докладно: Мельниченко В. “На славу нашої преславної України”. Тарас Шевченко і Осип Бодянський. — М.: ОЛМА Медіа Групп, 2008; Мельниченко В. Як Тарас Шевченко порадував Осипа Бодянського // Слово Просвіти, 8–14 листопада 2018 р.

⁶ Кюстін А. Россия в 1839 году. — М.: Захаров, 2007. С. 313.

⁷ Посвята: Літературно-мистецький збірник / за редакцією Р. Лубківського. — Львів, 2003. С. 241.

⁸ Астольф де Кюстін. Правда про Росію: Подорожній щоденник. — К.: Ярославів Вал; Український письменник, 2009.

⁹ Перший повний переклад Кюстінової книги в Росії див.: Астольф де Кюстін. Россия в 1839 году: В 2 т. — М.: Издательство имени Сабашниковых, 1996.

Послідовник Франкової справи

Микола МУШИНКА,
Пряшів, Словаччина

Сумна звістка надійшла сьогодні, 18 серпня, з Братислави — на 103-му році перестало битися серце корифея словацької та чеської україністики, закордонного члена Національної академії наук України д-ра Миколи Неврлого.

Він народився 15 листопада 1916 року в Ростові-на-Дону в родині чеського емігранта Ярослава Неврлого — філолога, та галицької українки Ольги, урод. Рудницької — вчительки, депортованих туди російською військовою владою (як потенційних ворогів Росії) із Західної України на початку Першої світової війни.

Наприкінці війни сім'я Неврлів переселилася у Східну Україну. У Харкові батько працював учителем середніх шкіл та перекладачем наркомун освіти Миколи Скрипника, а син вчився в автошляховому технікумі. У часі голодомору і політичного терору 1933 року сім'я вдалося переселитися до Чехословаччини.

Опинившись на Закарпатті, батько — автор першого підручника української мови з фонетичним правописом (Граматика української мови у двох частинах. — Ужгород, 1937, 1938) — викладав українську мову в Ужгородській дівочій учительській семінарії. Син Микола 1935 року поступив у п'ятий клас Ужгородської державної гімназії, де його учителями та наставниками стали Іван Панькевич, Володимир Бірчак, Андрій Алиськевич та інші українські патріоти. Після окупації Карпатської України угорською армією в березні 1939 року угорська влада батьків та сестру депортувала в Чехію, а Миколу арештувала. З великими труднощами батькові через протекторатні органи вдалося визволити сина із в'язниці.

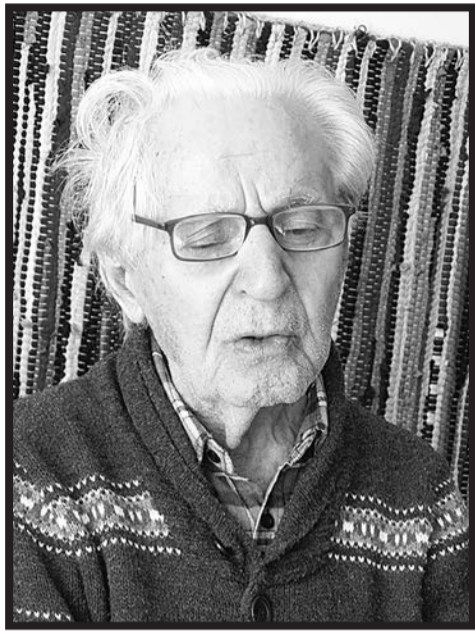
Склавши матуральні курси в Ярославській українській гімназії (Польща), Микола на початку серпня 1940 року поступив на славістичний відділ німецького Карлового університету в Празі (усі чеські вузи були німецькою владою закриті), а паралельно там же вчився на філософському факультеті Українського вільного університету. В УВУ його професорами стали Олександр Колесса, Августин Волошин, Іван Мірчук та ін.

І Карлів університет, і Український вільний університет він успішно закінчив навесні 1945 року. Післявоєнна чехословацька влада не визнала дипломи цих університетів, і М. Неврлому довелося повторити весь курс навчання на філософському факультеті Карлового університету в Празі, який він успішно закінчив у 1948 році.

Оскільки він відмовився вступити до комуністичної партії, місця у Празі для нього не знайшлося. Він повернувся до батьків у Чеське Будейовіце, де викладав російську мову в середній школі. Там він одружився з чешкою Лібушею Тесаржіковою, яка згодом бездоганно оволоділа українською мовою та стала вірною супутницею його життя. 24 серпня 1949 року в них народилася дочка Оля.

У Чеських Будейовіцях (пізніше у Брно) М. Неврлий заснував та очолював гурток перекладачів з української літератури. Переклади членів гуртка, поповнені перекладами празької групи перекладачів, очолюваної Орестом Зілинським, увійшли до антології української поезії “Vitazít a zít” (Прага, 1951). Це була перша, а щодо кількості представлених поетів і досі не перевершена антологія української поезії в перекладі чеською мовою. У ній подано 204 вірші 52 поетів від найдавніших часів до кінця 40-х років ХХ століття.

У 1950 році М. Неврлий у Брненському університеті захистив докторську дисертацію на тему “Життя і творчість Івана Франка”, здобувши за неї титул

доктора філософії (PhDr.). З того часу франківська тематика стала провідною в його науковій діяльності. Він їй присвятив низку статей та чеськомовну монографію “Іван Франко — український поет-революціонер” (Прага, 1952; друге вид. 1958).

У кількох десятках праць досліджує він життя і творчість Т. Г. Шевченка. Окремими книжками вийшли: “Безсмертний Шевченко” (Пряшів, 1954) та словацькою мовою — “Taras Sevcenko — revolucny basnik Ukrajiny” (Bratislava, 1960).

Коли на початку 50-х років Пряшівщина вступила на шлях т. зв. “українізації”, М. Неврлий одним із перших нав'язав співпрацю з тутешніми українськими установами. У 1956 р. він переселився із Брно у Братиславу, де у Наукового-дослідного інституту педагогіки укладав програми та підручники для українських шкіл Пряшівщини та брав участь у літніх курсах рекваліфікації вчителів.

У 1963 р. його було прийнято на роботу в Інститут словацької і світової літератур Словацької академії наук у Братиславі. Там він 1965 року видав покажчик “Бібліографія словацьких українознавчих праць (1945—1964)”, який охоплює 2117 позицій. У 1966 р. захистив дисертацію “Українська радянська поезія 20-х років” на звання кандидата філологічних наук (CSc.).

У другій половині 60-х років, використовуючи тимчасову політичну “відлигу”, М. Неврлий опублікував цілу серію ґрунтовних статей про авангардні течії в українській літературі 20-х років: футуризм, експресіонізм, неоромантизм, неокласицизм і т. д.; про репресованих українських письменників (“Розстріляне Відродження”) та письменників, що з різних причин опинилися в еміграції. Ці теми в Радянському Союзі та Чехословаччині були під суворою забороною. Про них невірно було навіть згадувати.

Тоді ж він упорядкував і видав комплексні художньо-дослідницькі зібрання творів Богдана Ігоря Антонича “Перстені молодості” (Пряшів, 1965) та Дмитра Фальківського “Ранені дні” (Пряшів, 1969), які в Радянському Союзі були теж “на індексі”.

М. Неврлий в атмосфері демократичних процесів у Чехословаччині другої половини 60-х років по-новому глянув і на твори відомих українських радянських письменників М. Рильського, П. Тичини, В. Сосюри, М. Бажана та інших.

У часі т. зв. “застою” в Радянському Союзі і “нормалізації” у Чехословаччині (70-80 роки) його доступ на сторінки видань України та українських видань Чехословаччини був обмеженим. У рамках політичних чисток з роботи у Словаць-

кій академії наук його відправили на передчасну пенсію. Майже чотири роки він працював над “Словацько-українським словником” Петра Бунганича (Братислава, 1985) без того, щоб претендувати на співавторство.

Переломним у його житті став 1987 рік, коли під час горбачовської “перебудови” та “гласності” і в Україні почали заповнювати “білі плями” в літературі. Микола Неврлий один з перших почав популяризувати в Україні творчість письменників української політичної еміграції, публікуючи в наймасовішому українському журналі “Україна” серію статей зі спогадами про О. Олесь, Є. Маланюка, О. Бургардта (Юрія Клена), О. Ольжича, Л. Мосендза, О. Стефановича, С. Гордінського, І. Качуровського та М. Ситника. В інших журналах він опублікував спогади про І. Кулика, В. Сосюру, М. Бажана, Б. Беднарського, А. Гарасевича, І. Панькевича, О. Зілинського, І. Мацинського тощо.

У 1991 році з'явилася в Києві його монографія “Українська радянська поезія 20-х років”. Це була його кандидатська дисертація, яка заради свого новаторського змісту пролежала в рукописі 25 років. Слідом за цією “ластівкою” в тому ж 1991 році М. Неврлий опублікував у Пряшеві дальші дві унікальні новаторські книжки — зібрані твори двох визначних поетів-емігрантів: “Земна мадонна” Євгена Маланюка та “Цитаделя духа” Олега Ольжича. Обидві книжки спричинили перевидання творів цих письменників в Україні.

Наприкінці 80-х років відновилося співпраця М. Неврлого з пряшівською українською пресою (“Дукля”, “Нове життя”, “Дружно вперед”). З того часу на сторінках цих часописів він опублікував кілька десятків статей. Згодом його було прийнято в члени Спілки українських письменників Словаччини та Асоціації українців Словаччини. Членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка він є з 1990 року.

У 1994 році при фінансовій допомозі західної української діаспори Асоціація українців Словаччини видала в Києві його монографію “Олександр Олесь. Життя і творчість”. У тому ж 1994 році у Києві М. Неврлий опублікував збірник віршів та прози свого празького друга і студентських років Богдана Беднарського “Шляхетне серце”. У 1995 році у Києві під упорядкуванням М. Неврлого з'явилася антологія віршів 12 поетів т. зв. “празької поетичної школи” — “Муза любові й боротьби”, а 1998 року там же побачив світ збірник творів його особистого друга з періоду “похідних груп” Михайла Ситника “Катам наперекір”.

Значним відкриттям для України був упорядкований М. Неврлим щоденник словацького церковного та суспільно-політичного діяча Данієла Крмана з його подорожі до шведського короля Карла XII у Полтаву (1708—1709 рр.), в якому важливе місце займають відомості про тодішні воєнно-політичні події в Україні, зустрічі автора з гетьманом Іваном Мазепою, запорозькими козаками, про Полтавську битву 1709 року тощо. (Д. Крман. Подорожній щоденник. — Київ, 1999).

З ініціативи М. Неврлого на Слов'янському острові в Празі у 1956 році було встановлено пам'ятну дошку Івану Франкові; 1990 р. — пам'ятник Т. Шевченкові в Братиславі; 1999 р. — пам'ятник Данієлу Крману на полі Полтавської битви під Полтавою (разом із зятем Григорієм Булахом); а 2002 р. — меморіальну дошку Григорію Сковороді у Братиславі.

У 2001 році Державна наукова бібліотека у Пряшеві видала бібліографічний покажчик Адели Файбікової “Микола Неврлий”, який містить 905 бібліографі-

фічних позицій, в тому числі 41 книжкову публікацію. З того часу його бібліографія поповнилася десятками нових праць. Слід підкреслити, що найвизначніші свої підсумкові роботи М. Неврлий опублікував на 93-ому та 98-ому році свого бурхливого життя. Це монографія “Ivan Franko. Zivot a dielo. (Presov, 2009; співавтор Мирослав Даниш) та “Encyklopedia ukrajinskej literatury a kultury” (Sladkovicovo, 2014). Остання книга у 133 статтях М. Неврлого, публікованих словацькою, чеською, польською, німецькою та англійською мовами, знайомить словацького читача з найвизначнішими представниками української літератури і культури та їхньою творчістю.

Незалежна Україна по заслугі оцінила внесок М. Неврлого в українознавство, нагородивши його орденом Президента України “За заслуги” 3-го та 2-го ступенів, орденом “Козацької доблесті”, ювілейною медаллю Т. Г. Шевченка, медалями “70 років Карпатської України” та “300 років Конституції Пилипа Орлика”, а у 2016 році — ювілейною медаллю Президента України “25 років незалежності України” — “За вагомий особистий внесок у зміцнення міжнародного авторитету української держави, популяризацію її історичної спадщини і сучасних надбань”. Літературний фонд культури Словаччини нагородив М. Неврлого Премією Івана Франка.

Та мабуть найвизначнішим поцінуванням внеску М. Неврлого в українознавство було видання в Україні збірника його слов'янознавчих праць “Минуле й сучасне” (Київ, 2009), в якому подано 129 його українськомовних статей, розкиданих у періодичних і неперіодичних виданнях багатьох країн. М. Неврлий живо цікавився й літературою українців Словаччини. У його науковому доробку майже немає письменника чи літературознавця цього регіону, який би пройшов повз його увагу. У збірнику “Минуле й сучасне” він згадував імена 46 літераторів Пряшівщини. Той збірник містить статті М. Неврлого про Закарпаття і Пряшівщину, що виділені в окремий розділ (с. 595-658). Є тут розвідки про майстра української сцени Юрія Шерегія, про тему соборності України в закарпатському фольклорі, про М. Мухина і літературну молоддь Закарпаття, літературні портрети Івана Мацинського, Юрія Бачі, Івана Яцканина, Миколи Мушинки тощо. Уже цей короткий огляд внеску Миколи Неврлого в українознавство свідчить про те, що в його особі Словаччина та Чехія мають найвизначнішого сучасного дослідника й популяризатора України та її культури за межами України, послідовного продовжувача справи Івана Франка. Є щось символічне між біографіями цих двох людей: у рік відходу з життя Івана Франка прийшов на світ найвизначніший дослідник його життя і творчості за межами України Микола Неврлий.

Академік НАН України Іван Дзюба дав нашому ученому таку характеристику: “В особі Миколи Неврлого Україна має давнього і доброго друга, українська література — невтомного і продуктивного дослідника, а європейська славістична наука — компетентного співучасника”.

З відходом Миколи Неврлого на вічний спочинок подбаймо, аби не втратити в своєму суспільному й духовному житті цей, дарований Богом, набуток.

Редакція газети “Слово Просвіти”, ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка глибоко сумують з приводу кончини видатного Українця Миколи Неврлого і висловлюють глибокі співчуття родині та близьким покійного.

Василь ПИЛИПЧАК,
композитор, заслужений артист України

Це воістину писані послання одного села з глибини століть. “З духовними скарбами предків”, як зазначено в анотації. Насамперед із весільного обряду, забутих пісень, магичних замовлянь.

Звісно, дехто, гортаючи сторінки цієї книги, приємно подивується, мовляв, ось така пісня мені відома, але з іншим зачином, іншим закінченням. Напевно, автор розраховував на таку варіантність, вдаючись до різних носіїв фольклору в рідному селі Цибулівка, що в Тростянецькому районі на Вінниччині.

Судячи з дослідження “За давніми звичаями”, що по суті є передмовою, Іван Малюта ґрунтовно опрацював велику кількість опублікованих збірок народних пісень у записках фольклористів і письменників 2-ї пол. XIX — 1 пол. XX ст. Зробив ретельний огляд весільного обряду в різних краях України, зокрема на Поділлі. Зазначив, що мелодії майже не відрізняються одна від одної і вирішив не звертатися по наукову допомогу музичного етнографа. Але що прогалину ще можна надолужити, організувавши повторну етнографічну експедицію з музичними етнографами “по гарячих слідах”. І таким чином відкрити ще один острівець етнографічної культури України.

Схожість текстів спостерігається і в написанні з Буковини, Галичини, Закарпаття та Волині. І це не дивує, бо звичаї на цьому дійстві однакові: славити наречених, дякувати їхнім батькам і родичам. Це спостеріг автор у записках фольклористів, зокрема Євгенії Ярошинської, Марії Руденко, М. Шубравської і письменників Степана Руданського, Лесі Українки, Івана Манжури, Маркіяна Шашкевича та ін.

Чи не найбільше враження на І. Малюту при опрацюванні справила книга “Пісні Поділля. Записи Насті Присяжнюк в с. Погребище 1920—1970 рр.” (“Наукова думка”, 1976). Пісенний набуток цієї фольклористки співмірний хіба що із записами Гната Танцюри від легендарної Явдохи Зуїхи.

Одна з переваг автора у тому, що він “вдався до деталізації весільного дійства”. Традиційно підготовчий період його починається у четвер, коли наречений в хаті обраниці повідомляє про свій намір одружитися й запрошує “на хліб-сіль, на весілля”. Тоді ж — спільна вечеря і пісні про коровай: “А в нашої печі, / Золоті плечі, / Золоті крила, / Щоб коровай гнітила”.

У п’ятницю пекли якомога більше калачів, якими запрошували на весілля.

В суботу — чи не найзворушливіші моменти. У хаті молоді, коли розплітають косу. А в неділю викуп нареченої, знімання вінка та фати, прощання з дівочтвом.

На превеликий жаль, не досліджено весільне дійство виходу молодих з хат (молоді і молода окремо зі своїх хат, чи вже разом з музикою, чи без музики?) до церкви на вінчання (а у радянські часи до розпису у сільраді).

Наступного дня (у понеділок) переважують жартівливі пісні. Родичі молоді застерігають сватів од кривди. А ті за-

За прикладом Цезаря

Золтана Кодая, мадьярського композитора, етнографа, викладача запитали: “Коли потрібно починати навчати музики дитину?” Він відповів, що за справу потрібно братися за 9 місяців до народження дитини, але згодом спростував свою думку: “За 9 місяців до народження матері дитини!”

Це потреба чутливої душі. Одвічна і довічна.

Почути чудову українську народну пісню і заверти од солодкого щему. Саме тому журналіст і письменник Іван Малюта назвав свою книгу “На потреби душі” (“Український пріоритет”, 2018). На зміст її налаштує підзаголовок “Фольклорні релікти отчого краю”.

певняють: “Невістко наша жадана, / Та не рік ми тебе ждали, / Сім літ сорочок ми прали, / Та все в куточок складали, / Поки тебе, жадану, діждали”. Гості тішилися з пританцівками, жартівливими наспівами про дарунки господаря, що їх привозив із базару: “Щоб я йому правду казала, / Щоб я його голубом звала”. Погоджувалася лукава жіночка лише після останнього “гостинця”: “Нагаєчка на стіні, / Вона їздить по мені, / Тепер буду правду казати, / Тепер буду голубом звати”. Тоді ж краляли коровай.

А весільний вівторок — переважно без музик. Вигадують комедійні ситуації, наприклад, обсновують ворота мотузком, щоби взяти викуп за наречену. І гості удавано обурюються: “Що це за голота / Стоїть у воротах? / За пляшку горілки / Не пускає до дівки”. А пересмішники змушують зятя помити ноги тещі й взути в подаровані чоботи — з натяком догоджати їй.

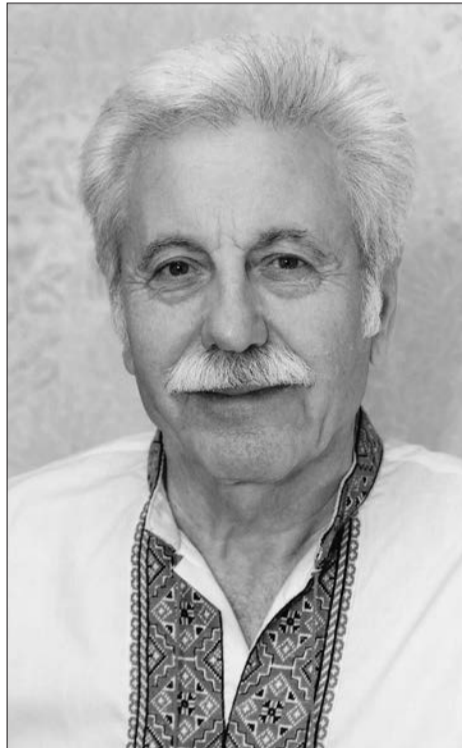
Весільне дійство супроводжується співами. Серед цих пісень є унікальні, що не зустрічаються в інших фольклорних збірниках. Це — коли покривають молоду. Як що вона має братів, то вони “Радоньку радять, / Чим зятя дарувать”. Бо той з гонором: “А зять коня взяв, / Шапочку не зняв, / Низенько не вклонився. / Даруймо, браття, / Свогого зятя, / Сестромо молодю, / А зять сестру взяв, / Шапочку ізняв, / Низенько поклонився”. Записано від Ірини Грабчак 13.11.1972 р.

Доцільно виокремити й пісню за обідом, коли гості церемоняться, очікуючи запрошення: “Ми не годні по горі ходити, / Ми годні голубці кришити, / Ми підемо по рівенькому, / Ми візьемо по цільенькому”. За твердженням автора, то є винятково цибулівський витвір. І лише в цьому селі можна було почути й дотепне запрошення: “Посуньтєся, горшки й миски, / Нехай сядуть світлики!”

Вочевидь, саме тутешні предки витворили й кілька куплетів при викупі нареченої: “В долині пшениця, / Всередині стрілка, / В нашій Цибулівці, / По сто рублів дівка”.

Означити послідовність у весільному дійстві допомогли голоси Тетяни Давидчук, Ніни Медвідь і Сандри Гвинти-Захарченко, які самі одружувалися з обрядом вінчання у храм.

Понад 120 народних пісень увійшли до розділу “Пісенні береги”. Можливо, слід було впорядкувати їх не лише за алфавітним порядком, а й за тематичним спрямуванням: історичні, родинно-побутові, баладні. Бодай деякі оригінальні пісні доцільно було б викласти у нотних записах.

Автор “На потреби душі” Іван Малюта

Цікаво було спостерігати варіантність наспівів на прикладі запису в Цибулівці “Ой, хотіла мене мати”. Він вигідно відрізняється од подібних зразків у більш повному виданні “Жартівливі пісні” (“Наукова думка”, 1967): “Хтіла мене мати”, “Сватав мене, матінко, перший”, “Хтіла мене мати за першого дати” та ін.

Порівняно з розлогим записом від Явдохи Зуїхи аж ніяк не програє лаконічний наспів “Оженився щиглик”. Жартівливий, але водночас повчальний для тих, хто шукає легковажних “синичок”: “Оженився-розтратився, / А її немає, / Один день побула / І вже покидає”.

На мій погляд, оригінальні є купальські перегуки у записках від тієї ж Ірини Грабчак та фольклористки повоєнного покоління Тетяни Курти-Десяк.

Цікавий розділ “Помічні слова” з попереднім коментарем про вербальну (словесну) магію, основний лікувальний засіб у знахарів. Автор зазначає, що в деяких випадках можна самому вдатися до замовляння. Скажімо, перед виносом дитини на вулицю мати проказує з метою уникнути зурочин: “Своє село, свої люди, / Моїй дитині вади не буде”. А в разі зурочення кладе її на порозі, тричі переступає, облизує чоло, витирає пеленою і проказує: “Яка мати породила, / Така й одходила”.

Високопоетичний зразок вишпигувань болячок, як виганяти їх “в очерети, в болота, де у дзвони не дзвонять, де люди не ходять, де звірі не бродять, де голосу не чути, де півні не піють, де сонце не світить, де Бог шельму мітить”.

Однак знахарі, як правило, замовляють на конкретну недугу — на хворі зуби, пристріт (від недоброзичливих поглядів), на переляк, бородавки тощо. Майже все автор записав од неграмотної матері, яку втаємничила сусідка-знахарка Явдоха Загоруйко, застерігаючи од проклять.

Є цікавий приклад магичного накликавання, щоб привернути до себе коханого. Як виняток, наведено зразок чорної магії з метою повернути чоловіка, який покинув жінку.

Вельми доречно засторога закінчувати молитви “словесним оберегом, що блокує переймання хвороби на себе”. Однак не зовсім зрозуміло, до чи після вишпигування примовляти від себе: “Ходить плуг по землі, / Як не вадить землі, / Щоб так це нічим / Не вадило мені”.

Насамкінець автор нагадує, що “Добре слово од семи болячок лікує, а зле словечко раниць сердечко”.

У завершальному розділі книги — авторський роздум “Гой, дай, Боже!” Йдеться, знову ж таки, про особливу місію народної пісні, що її називає “царицею фольклору” у всіх звичаях і обрядах.

*Високе небо хмари носить,
Ущерть наповнені дощем.
Допоки серце пісні просить,
Ми не існуєм, а живем, —*
запевнила незадовго до смерті талановита поетеса Ганна Чубач у циклі “Сиві думки”.

І треба погодитися із відомим фахівцем з фольклористики, професором Миколою Дмитренком, що Іван Малюта до кінця виконав “шляхетну місію митця: зібрати, підготувати до друку записи різних жанрів пісенної творчості”.

Наразі слід подякувати меценатові видання — Василеві Гавриловичу Левицькому, директорів ДП “Левона — С”, також людині шляхетної душі, патріотові України “аж до глибини своєї кишені”.

У розмові автор книги, усміхаючись, послався на крілате послання римського полководця: “Прийшов, побачив переміг!” Отож, перефразовуючи його, діяв за тим же принципом: прийти, почути, зафіксувати, щоб передати фольклорні скарби у спадок майбутніх поколінь, як духовний ресурс нації.

Зосталося завважити, що для такої перемоги, на відміну од Цезаря, знадобилося багато років.

Quasi postscriptum. От на цьому й не кінець. Автором, письменником, дослідником і (після видання цієї праці) етнографом Іваном Малютою здійснено послання юним і старшим та досвідченим науковцям: спорядити етнографічну експедицію у Цибулівку та навколишні села з метою музичної фіксації пісенного матеріалу, здійснення фото і відеозаписів та впорядкування етнографічної інформації про побут і традиції одного з регіонів нашої Великої України.

Із 9 по 11 жовтня 2019 року в Чернігові, Ніжині, Корюківці, Бахмачі, Острі (Козелецького району) та Седневі відбудеться **III Міжнародний фестиваль інтеграції слова у сучасному арт-просторі “Lytavry”**.

Цей масштабний літературно-мистецький захід проведуть одночасно на базі багатьох локацій. Сучасні письменники, літературознавці, журналісти України та закордону виступатимуть у школах, університетах, бібліотеках, музеях. Мешканці та гості згаданих населених пунктів Чернігівщини зможуть насолодитися сучасною світовою літературою. Цьогоріч крім класиків та молодих авторів української літератури будуть відомі митці з Польщі, Литви, Хорватії, Білорусі, В’єтнаму, Туреччини, Грузії, Чехії, Румунії, Греції, Великобританії, Сербії.

Організатором III Міжнародного фестивалю інтеграції слова у сучасному арт-просторі “Lytavry” є громадська організація “Центр но-

На Чернігівщині втретє пройде масштабний літературний фестиваль «Lytavry»

вітніх ініціатив та комунікації” (м. Ніжин). Партнерами фестивалю є Чернігівська обласна рада, ОДА, Чернігівська, Ніжинська, Корюківська, Остерська, Седнівська та Бахмацька міські ради, ГО “Медіа-центр “Свобода слова нового століття” (м. Корюківка), МГО “Альтернатива” (м. Корюківка) та БФ “Захистимо Україну”, Чернігівська обласна організація Спілки письменників України, PEN Ukraine, Асоціація українських письменників (АУП).

— Мета фестивалю — просвітницька. Привертати увагу дітей та молоді до читання, ознайомлювати із сучасною українською та зарубіжною літературою, просувати книгу у сучасне культурне середовище, робити модними та популярними традиції сторіттаймів, створювати живий діалог

читача та письменника, — каже натхненниця та топ-менеджер фестивалю “Lytavry” Тетяна Винник.

Фестиваль “Lytavry” на теренах України (Чернігівщина) з’явився у 2016 році. Відтоді зарекомендував себе як культурний захід міжнародного рівня. У рамках проекту традиційно готується альманах “Литаври”, до

якого входять твори учасників фестивалю. Альманах видається за підтримки Ніжинської міської ради і є подарунковим виданням для бібліотек та шкіл Чернігівщини, які беруть участь у проекті.

Нагадаємо, що у 2016 та 2017 роках Міжнародний фестиваль інтеграції слова у сучасному арт-просторі “Lytavry” зібрав на Чернігівщині близько двохсот митців із понад десятка країн світу та з України. Відбулося понад півтори сотні заходів у школах, вузах, бібліотеках Чернігівщини, комплекти книжок сучасної літератури подаровано культурним і освітнім закладам.

Цифрове ім’я фестивалю у фейсбуці — @lytavry, в інстаграмі — @lytavry_festival

Контакти:
Тетяна Винник, (097) 376 71 76,
Vinnikt077@gmail.com,

Михайло Ломоносов, (068) 976 17 10,
lomonosov.misha@ukr.net

Володимир СКРИНЧЕНКО

“Щасливий я, що можу на землі
Творити світ для згоди і любові...”
М. Вінграновський

У дзеркалі історії

Не усім, мабуть, відомо, що геометричний центр Європи зафіксовано ще за часів Австро-Угорщини, у XIX сторіччі, у місті Рахів, розташованому на території Західної України, і на місці тому встановлено пам'ятний знак. І це — глибоко символічно. Адже наша держава завжди була, є й буде у Європі! Саме під таким гаслом — “Центр Європи” — проходила презентація останньої персональної виставки живопису художника Бориса Маркова, яка відбулася у травні 2012 року в Історико-меморіальному музеї Михайла Грушевського, розташованого в історичному центрі Києва, на вулиці Паньківській, 9, неподалік від Ботанічного саду ім. академіка О.В. Фоміна.

Протягом століть різні зайти усіяким чином прагнули принизити наш український народ, що походив з протослов'ян, причетних до трипільської цивілізації, якій завдячна сучасна Європа своєю культурою. На думку Бориса Маркова, незаперечний вплив трипільської цивілізації, що була інтегральною частиною старої Європи, на долю європейської та навіть євразійської цивілізації. Духовні сакральні надбання нашого народу надали народам Європи великих пізнань у філософії буття, відображені згодом у культурі Древнього Сходу, зокрема Китаю.

Як і Лев Гумільов, художник Борис Марков прагнув принести “користь прекрасній Дамі Історії, без якої не може існувати жодний народ, та її рідній сестрі Географії”. (До речі, із Левом Гумільовим Борис Марков познайомився ще тридцять років тому у Ленінграді). Отже, свої полотна художник адресує тим, хто не байдужий до історії рідної Батьківщини, кому ці-

У світі мистецтва українського художника

Ці поетичні рядки Миколи Вінграновського можна гадати, коли знайомишся з творчістю Бориса Маркова (псевдонім Бориса Анатолійовича Ніщети), члена Київської спілки художників книги та арт-асоціації “Золота палітра”. Про те й свідчать роботи майстра, які зберігаються у приватних колекціях України і Росії, Америки, Японії, Аргентини і Австралії. На полотнах Бориса Маркова Україна постає у своєму історичному вбранні. Романтичні пейзажі на тлі старовинних замків та палаців, затишні вулиці провінційних міст наче запрошують нас до себе. Пензель майстра торкається глибин аурі кожного міста, відтворює його дух (genius loci, як казали древні), мабуть тому, що він тонко відчуває старовинну архітектуру як симфонію у камені, її складну взаємодію з навколишнім середовищем. Любов до рідної Батьківщини, її історії та культурної спадщини — провідна риса творчості Бориса Маркова, його інтелектуальних пошуків у сфері мистецтва протягом усього життя. На жаль, торік його не стало: Борис Марков пішов з життя влітку минулого року внаслідок тяжкої й тривалої хвороби...

каві філософські роздуми митця щодо культурної спадщини України та її долі. І доказом тому є експозиція творів художника, серед яких галерея зображень історичних пам'яток української мінувшини: замок Любарта у Луцьку та Олеский замок під Львовом, панорами Бучача, Бережан і Кам'янця-Подільського та чимало інших старовинних, але вічно молодих міст України, відображених з любов'ю Борисом Марковим. Не забута й скромна церква святого Миколая у містечку Скала-Подільська, де вінчався Михайло Грушевський із Марією Вояківською 14 травня 1896 року. (Це полотно художника зберігається нині у музеї Михайла Грушевського).

На тлі панорами Бучача зображений Микола Потоцький, староста Канівський, видатний історичний діяч України. Красу архітектурних споруд яскраво відтіняє міський пейзаж, іноді з великою часткою гумору. Ось так, на передньому плані Бердичева ми бачимо Оноре де Бальзака на променаді разом із пані Ганською. Автору цих живописних сюжетів притаманна властивість помічати непомітні, але дуже специфічні для кожного міста риси. Колірний світ мит-

ця такий багатий і різнобарвний, що це відчувається у численних його полотнах. Це можна побачити й на панорамі міста Чортків з характерною для нього стереоскопічною конфігурацією дахів та деформованим у далечині простором.

Особливе місце у творчості киянина Бориса Маркова посідає рідне місто, якому він присвятив чимало своїх живописних творів, та постійно сповідується у своїй любові. Затишні куточки історичного центру Києва — традиційна тема його живопису. Золоті Ворота восени і Володимирська вулиця навесні, Видубицький монастир надвечір, завжди спроможні розчулити серце кожного, і не тільки киянина...

На шляху до мрії

Творчий шлях Бориса Анатолійовича розпочинався у шкільні

Борис Марков та художник Володимир Олефіренко

роки, у мистецькій студії, де наполегливо працював, прагнучи досягнути основні художні скарби людства, зокрема митців Ренесансної доби, художників-імпресіоністів й українського авангарду, та засвоїти основні підвалини художньої майстерності. Згодом його художні студії мали своє продовження у Київському політехнічному інституті, який закінчив понад 45 років тому. А потім — напружена праця протягом 17 років в суворих умовах Крайньої Півночі, у місті Надим, неподалік Північного Льодовитого океану, де очолював лабораторію дефектоскопії газопроводу Уренгой-Помари-Ужгород.

Дивовижна природа Крайньої Півночі, магія білих ночей вразили уяву молодого художника, надали йому творчої наснаги, сприяли його мистецькому становленню. Саме тоді, під час “горбачовської перебудови”, розпочалася його активна виставкова діяльність. Роки наполегливої праці перетворили обдарованого художника на справжнього майстра, митця із безмежними горизонтами творчих можливостей. У Надимі Борис Марков створив та очолював Творче об'єднання художників при міському виставковому центрі; став брати участь

у багатьох виставках — у Тюмені, Свердловську і Ленінграді.

Борис не був захмарним мрійником. Він ясно усвідомлював, що час життя майже вичерпано, і наостанок прийде колись його останній день. Але і в найтяжчі часи він продовжував малювати, бо це було його покликанням і Божою карою.

Отже, на шляху до мрії стала тяжка хвороба, яка виснажувала сили митця.

Останні 10 років життя Бориса Анатолійовича проходили у медичних закладах — у шпитальному ліжку та безперервних операціях, у постійних турботах щодо здоров'я. Він тяжко хворів внаслідок травми голови, яку отримав під час розбійницького нападу малолітніх поkidьків. Та головною його опорою у час випробувань була дружина Римма, яка доглядала за хворим чоловіком. Вони зустрілися на Півночі, у Надимі, де переконався Борис у любові й надійності обра-ниці. Певно, тому сприяли суворі життєві умови Півночі.

Життя художника — це важка й копітка праця, але винагородою йому служить визнання шанувальників його творчості. Мистецтво Бориса Маркова добре відоме у країнах Європи та Америки. Справжнє мистецтво не знає кордонів і часових меж. Воно має дивовижну здатність викликати почуття, асоціації, переписати своїм мистком, як зазначав Павло Тичина, до інших народів, країн та націй. Українське мистецтво у художніх творах Бориса Маркова має своє особливе й неповторне національне обличчя. Він прагнув вкласти у художні твори свій талант й історико-культурний досвід, здобутий роками напруженої праці.

Але ім'я Бориса Маркова ще й досі не “розтиражено” у нашій країні. Та, мабуть, так має бути? Адже неординарна особистість — завжди елітарна, як і справжнє мистецтво...

Андрій БУДКЕВИЧ,
історик мистецтва

Євген Маланюк у “Книзі спостережень” акцентував увагу і на наступному: “Культура є також функція тривання людини на данім терені. Кочовики — номади (справжні чи лише в переноснім значенні) культури творити неспроможні: треба мати тривалий контакт з даним географічним положенням, коли ж той контакт тратиться, про жодну тяглість людської творчості вже не можна говорити.

Географія бо (клімат, краєвид) ще тісніше і ще органічніше зв'язана з культурою, аніж політика...”

Культура не завжди чисто національна, її вектори, глибший і ширший зміст визначаються не тільки географічним розташуванням країни, а і спільним проживанням на одних землях представників інших народів окрім представників титульної нації. В українському Закарпатті — це словаки, румуни, угорці...

В нашій історії цей акцент значимий, бо героїня тексту працює у техніці живопису на склі, котра є похідною від румунської ікони...

Монолог жінки

“Спомини дитинства, це наперед — літо, річка Уж, яка протікає недалеко від нашого будинку. Жінки прали покровці*, прати треба було на каменях, утворювалася навіть черга... А поруч

**Вирують пристрасті кольору...
(Вікторія Кузьма і її живопис на склі: метафорично — інтуїтивний, традиціоналістичний, сакральний...)**

дамба, там діти стрибали в річку, плавали. Рвали яблука, гасали на велосипедах... Моя мама — вчителька англійської мови, тато — будівельник. Завдяки батькам була забезпечена усім необхідним, та головне — оточена любов'ю.

Перша мрія про фах, — хотіла стати співачкою, згодом зрозуміла, то не мій вибір. Правда, залишилася притягальна сила творчих професій. З'явився таке бажання — хочу бути художницею! Ще юнкою любила вдягатися на свій смак, не так як інші...”

Не в такому вже і віддаленому минулому ікони (образи) на склі не сприймалися інтелігенцією Західної України. Та смаки, як і часи, змінюються, пізніше з'явився розуміння цього мистецького явища. На Покутті й Гуцульщині релігійні сюжети, написані на склі, називали “образами”.

Техніка письма на склі була творчо позичена у сусідніх Румунії і Словаччині. Там такий вид малярства був популярний вже у 18—19 століттях. На наших теренах укорінився пізніше, в середині 19 століття.

Монолог мисткині

“Я навчалася на підготовчих курсах перед вступом в Ужгородське училище декоративного та прикладного мистецтва (нині мистецький коледж імені А. Ерделі) на відділення художнього оформлення. Батьки запитали у живописця і педагога Антона Ковача: “Чи варто доньці цим займатися?”, він відповів ствердно: “Вона повинна вчитися”. Цей наставник мав індивідуальний підхід до кожного із студентів, а ми намагалися не підвести його. В училищі панували чудові взаємини між викладачами і нами, існувала велика студентська родина, педагоги цікавилися нашим життям і проблемами... Організували літературні вечори, присвячені творчості М. Хвильового, В. Гренджі-Донського. Нас навчали ораторському мистецтву (риториці), вмінню спілкуватися з аудиторією, потім мені це дуже згодилося.

Хочу знайти свою нішу в малярстві, та не бажаю “перебігати” з однієї техніки письма в іншу. Бачу свої майбутні роботи.

Переживання у малярстві... Яке воно без нього, сухий плакатний візирець хіба що. Мудра людина, унікальний поет Валерій Лля наголошував: “Насиченість переживань посилюється від присутності і взаємодії кількох знаків, а надто від самого способу поєднання їх, чим твориться множинність змісту, ОСОБЛИВО В МЕТАФОРІ...”

Живопис на склі Вікторії Кузьми містить у собі й метафоричність, й інтуїтивізм. МЕТАФОРА — ПЕРЕНЕСЕННЯ. В широкому розумінні усіяка алегорія в мистецтві — вираження абстрактного поняття через конкретний образ. ІНТУЇЦІЯ — ПИЛЬНО, УВАЖНО ДИВИТИСЬ...

Монолог художниці

“Я художник, що працює без натури. Як було сказано, вона в моїй уяві. Дуже люблю пленери, бо там повністю віддаюся малюванню. Окремі мої роботи стають ілюстраціями до книжок. До прикладу, на обкладинці художньо-історичного роману “Чорний місяць” Миколи Хомича красується картина “Без слів”, одна з книжок

Дмитра Кешелі теж ілюстрована мною. Митець може і повинен змінюватися, має вміння “говорити” різними мовами... Окрім малярства пізнаю історію, люблю читати літературу, заглиблююся в філософію і психологію”.

Мілан Кундера був певен, що “Було б безглуздо написати ще одну “Людську комедію”. Тому що історія (історія людства) може завдяки несмаку повторюватися, а от історія мистецтва повторень не терпить.

Треба торувати свій шлях, хоч це і вимагає великих зусиль та років самовідданої праці, в цих засадах не сумнівається пані Вікторія...

*Покровець — тканина, різнокольорова килимова доріжка

«Дарничанка» поєднує континенти

Володимир СВЯТНЕНКО

Того спекотного літнього вечора у Центрі художньої творчості “Печерськ” був аншлаґ. Тут вже вдев’яте за підтримки Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка проходило свято народного хорового мистецтва “Дарничанка скликає друзів”. Концертна зала ледве вмістила всіх запрошених, навколо панувала неймовірно тепла атмосфера, а присутні поволі сповнювалися благосним настроєм у передчутті захоплюючого дійства. Поряд зі мною дві жіночки середніх літ розчулено переглядали старі газетні вирізки і світліни. З пожовклих знімків на нас дивилися усміхнені артисти заслуженого народного ансамблю пісні і танцю при Будинку культури комбінату “Київхімволокно”, серед яких ще зовсім молодий диригент Петро Андрійчук. Окунувши поглядом розкішне приміщення, я побачив сотні радісних облич. І мимоволі майнула думка, що пісенна толока “Дарничанка скликає друзів” вже давно переросла свій традиційний формат родинного свята та стала помітною подією у культурному житті України — тим могутнім пісенним річищем, до якого невпинно стікаються мистецькі річечки, струмки і потічки не лише

час працювала артисткою хору Калгарі-Опера. А її чоловік Роберт Калинович, чий прадідусь виїхав до Канади 120 років тому, організаторно й фінансово опікується “Корінням”.

Репертуар народного хору доволі широкий. Це християнські, обрядові, ліричні, повстанські та жартівливі пісні. Він виконує твори і авторів української діаспори, і поетів та композиторів з материзни. За роки концертної активності “Коріння” стало дуже популярним у Канаді. Цьогоріч колектив вирішив розширити географічні межі своєї концертної діяльності і найперше завітав на Батьківщину предків з гастрольним туром “Лети наша пісня”. Розпочали канадці з Києва, де напередодні концерту в Культурному центрі “Печерськ” співали Святу Літургію в Патріаршому соборі Воскресіння Господнього.

...Тон святу “Дарничанка скликає друзів” задала пісня Леоніда Кужелюка на вірші Йосипа Струцюка “Сурми кличуть в бій”, яку виконав заслужений ансамбль пісні і танцю “Дарничанки” (диригент — заслужений працівник культури України Петро Андрійчук, концертмейстери — лауреат Міжнародних конкурсів Володимир Якимчук і дипломант Міжнародних конкурсів Віталій Бондаренко). Публіка ніби завмерла в стані внутрішньої схвильованості від кристально чистої

якийсь досвідчений художник малював красиву картину своєрідного народного побуту. І в тому фольклорному дійстві відчувалася рука справжнього майстра-режисера, усім серцем залюбленого в традиції українців.

Тут доречно відмітити, що під час виступу “Дарничанки” гості з Канади сиділи в перших рядах і разом із іншими насолоджувалися майстерністю співу і хореографії знаного далеко за межі нашої держави ансамблю. Вийшовши на сцену, пані Ірина Мельник-Калинович зізналася, що після такого феєричного початку киян вона дуже хвилюється. Проте її побоювання швидко розвіялися, бо навдивовижу привітна публіка з її несамовитого широкою підтримкою додали артистам “Коріння” бадьорості та впевненості. Трохи збентежені обличчя канадців засяяли втішною радістю. Глибоко змістовні пісні у їхньому виконанні звучали милозвучно, ніжно, природно, їхня натуральність брала глядачів за живе, спричиняючи в них сентиментальний сердечний резонанс. Присутні в залі не скупилися на гучні овації і вигуки “молодці” та “браво”.

Коли ж у виконанні “Коріння” залунала літургійна пісня Романа Гурка “Святий Боже”, в залі запала зачудована тиша. Напевно, не лише одному мені здалося, ніби в той момент ми перебували не на концерті, а в Божому Храмі. Голоси співаків лунали дзвінко, чисто, розностисто, що робило нашу душу безтурботно легкими, ніби піднімали їх у височинь над щоденними мирськими клопотами. А під час виконання пісні-реквієму “Чуєш, брате мій” (слова Богдана Лепкого, музика Левка Лепкого, обробка Анатолія Авдієвського) усі глядачі піднялися в журливий мовчанці, віддаючи пошанівок усім полеглим на російсько-українській війні українським воїнам.

Хор “Коріння” виконував різножанрові пісні на будь-який художньо-естетичний смак. Серед них були твори Степана Малюци, Романа Купчинського, Григорія Давидовського, Леопольда Яценка, Богдана Веселовського та інших. А ще канадці зворушили співом Шевченкових пісень. Літературознавець, кандидат філологічних наук, заслужений працівник культури України, заступник директора Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України Сергій Гальченко

зізнався зі сцени, що він широко захоплений відданістю діаспори Тарасовому слову, а ще справжнім талантом заокеанських артистів.

Високу виконавчу майстерність хору “Коріння” відзначили також начальник відділу організаційно-координаційної роботи Національної всеукраїнської музичної спілки Марія Брик, відповідальний секретар Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, заслужений працівник освіти України Микола Нестерчук, голова Міжнародного добродійного фонду “Українічка хата” Микола Рудаков та інші поважні гості, які були присутні на цьому чудовому мистецькому заході.

Репортаж був би неповним, якщо не згадати про ще одну людину, яка докладає неймовірних зусиль для розвитку українського народно-хорового мистецтва. Саме його невичерпна енергія і безмежний ентузіазм є головною організаційною складовою проведення не тільки свята “Дарничанка скликає друзів”, а й великої кількості інших цікавих музичних концертів, конкурсів, оглядів. Мова йде про художнього керівника “Дарничанки”, заслуженого працівника культури України Петра Олександровича Андрійчука. Завдяки його яскравому таланту, величезній працездатності та управлінському хисту, очолюваний ним від 1992 року заслужений ансамбль пісні і танцю “Дарничанка” став флагманом вітчизняного хорового мистецтва. Але найвагомішою заслугою Петра Олександровича є те, що в непростих умовах становлення української державності він зумів зберегти цей унікальний самобутній художній колектив, одночасно привносячи в нього якісно новий, проникнутий глибоким духовним змістом музичний стиль, джерелом якого є висока мистецька культура народного співу.

Свята закінчуються швидко, та їхній відгомін залишається в серцях надовго. Того вечора “Дарничанка” та “Коріння” об’єднали під одним дахом багатющу пісенну спадщину українського народу, волею долі розкидану по різних країнах і континентах. Тож нехай пісні цих двох самобутніх колективів линуць над усім світом, сповнюючи людські душі добром, щастям, весняним квітом. І пам’ятаймо: як буде коріння, настане й цвітіння...

з усіх куточків нашої держави, але й далеко з-за її меж. На цьому концертному заході вже побували народні хорові колективи із Київської, Закарпатської, Кіровоградської, Миколаївської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Черкаської областей, міста Києва та столиці Білорусі — Мінська.

Цього разу до “Дарничанки” на гостини вперше завітав колектив із-за океану — Український народний хор “Коріння” з канадського міста Калгарі. Напевно, в тому є певний символізм, бо, як влучно зауважив художній керівник “Дарничанки” Петро Андрійчук, коріння хору проростає звідси, з України, але скроплюється заокеанською водичкою, освітлюється канадськими промінцями, дихає калгарським гірським повітрям.

Народний хор “Коріння” засновано на початку 1990-х років. Спочатку до його складу входили українці, які народилися виключно в Канаді. Першою художньою керівницею хору була Катерина Лебедович. Згодом до колективу почали запрошувати й українських емігрантів. Нині він налічує двадцять п’ять артистів. Хоч хор аматорський, багато його учасників мають музичну освіту. Колектив концертує містами Канади, виступав у Сан-Дієго (США).

Від 2013 року художньою керівницею і диригенткою “Коріння” є уродженка Львова, випускниця Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка Ірина Мельник-Калинович. Попри молодий вік, творча біографія пані Ірини насичена багатьма яскравими подіями. В Україні вона керувала церковним хором і ансамблем бандуристів, який був лауреатом численних вітчизняних і міжнародних конкурсів. 2001 року Ірина Мельник диригувала зведеним хором під час приїзду Святішого Отця Папи Іоанна-П’ятого. У Канаді вона старшинствує ще й над церковним хором “Сурма” й ансамблем “Калгарські бандуристи”, деякий

мелодії, в якій узадушевне звучання сильних чоловічих голосів витончено влітає в ніжний жіночий спів. Пісня так тонко передавала мужність козаків у бою під Берестечком, що у мене підсвідомо зродилися такі рядки:

*Козацький вистів з’явив душу:
Величчя й сум злилися в мить.
Слава Героїв невмируща,
Доки Україна буде жити!*

Кияни виконали ще декілька відомих музичних творів, щоразу викликаючи у глядацьких сплеск приємних емоцій. Зокрема, рекрутську народну пісню, записану в Борщівському районі на Тернопіллі “Дай ми, мамо, шклянку рому” в обробці П. Андрійчука; “Летіли лелеки” у виконанні Миколи Ватажка та Мальвіни Янок (музика і слова Миколи Шапошника); “Червона калінонька” в обробці Івана Бідака; “Хай живе вільна Україна” (музика і слова Миколи Шапошника). Деякі з них “Дарничанка” представляла у вигляді пісенно-танцювальних композицій. З глядацької ложи у світлі сцени це виглядало неймовірно колоритно, неначе

Наталка ПОЗНЯК-ХОМЕНКО

«Пісенний Спас» скликає друзів: іменитих виконавців та молодих конкурсантів

Уже кілька років поспіль на святкування Спаса всі дороги ведуть до Житомира. Тут стартувала конкурсна частина ювілейного V Міжнародного фестивалю мистецтв “Пісенний Спас” імені Володимира Шинкарука за участю Павла Зіброва, Анжеліки Рудницької, гурту “Гетьман”, засновниці фестивалю народної артистки Ірини Шинкарук та багатьох інших метрів вітчизняної пісні.

Перший концертний день фестивалю виявився насиченим враженнями та подіями. Розпочався він урочистою ходою учасників дійства, які пронесли вулицями міста символ фестивалю — Спасівський рушник із вишитими автографами зіркових гостей “Пісенного Спаса”. Цю традицію два роки тому започаткувала житомирська майстриня Інна Завальнюк, і наразі рушник має більше 60 автографів та довжину 14 метрів. Також спеціально до свята на вулицях Житомира з’явився раритетний перший житомирський трамвайчик, який відзначив 120-річчя. Разом з натхненницею фестивалю Іриною Шинкарук виступили юні вихованці Театру танцю “Зорі Житомира”.

Урочисте відкриття фестивалю відбулося на головній фестивальной сцені на вулиці Михайлівській. Президент “Пісенного Спаса” і Голова журі Ірина Шинкарук благословила фестиваль і запросила на сцену учасників конкурсної програми на жеребкування. Кожен учасник мав змогу зірвати з символічної Спасівської яблуні своє яблуко з номером з окремої гілочки, яка символізувала чотири конкурсні номінації: авторська пісня, естрадна пісня, фольк та конферанс. Усі учасники разом з Іриною Шинкарук заспівали “Мої пісні” Володимира Шинкарука — ця пісня стала гімном фестивалю.

Доки конкурсанти готувалися до виступу, на головній сцені розпочався мистецький марафон. Свої таланти демонстрували вихованці Благодійного фонду “Надія є”, дитячого вокального ансамблю “Голос ОК”, Каріна Вестімова, художньо-аматорський колектив української народної пісні “Козацька берегиня”, народний гурт “Козацькі жарти”, гурт “LM-студіо” та інші.

В затишній залі Житомирської міськради відбулася пресконференція організаторів фестивалю. На зустріч із журналістами прийшли члени журі конкурсу молодих виконавців: головний ініціатор “Пісенного Спаса” і його “вічний двигун” Ірина Шинкарук, заступник міністра молоді та спорту України Олександр Ярема, співачка, ведуча, волонтерка і громадська діячка, заслужена артистка України Анжеліка Рудницька, поет і композитор Олександр Смик, народний артист

України Володимир Талашко, співачка і викладач, народна артистка України Алла Попова, продюсер і автор пісень, керівник Театру пісні Ірини Дарафєєвої Юрій Савош з Білорусі та головний редактор емігрантського радіо “Отчизна” Іван Кокуца.

“Існують базові людські цінності: любов, вдячність і спадковість. Усе це — про “Пісенний Спас”. Я за літо побувала на десятках фестивалів, але такий як цей — він один”, — так охарактеризувала фестиваль Анжеліка Рудницька.

Уже перший день приніс свої відкриття. “Фестиваль є дуже багато. А це фестиваль родинної любові. Сюди люди приїжджають допомагати Ірині в її місії — продовжити справу, розпочату батьком. І вона молодчинка. Вона шукає уже п’ятий рік цих дітей, відкриває їм перспективу. Я сьогодні був у журі. І скажу, що п’ять людей я уже взяв би на сцену. Два гурти і троє виконавців — це для мене було персо-

нальне відкриття сьогоднішнього дня. Насправді це вже дуже багато”, — зазначив Олександр Смик.

Молодих виконавців надихали і лауреати минулих років, які приїхали з інших країн. Серед них — молода грузинська виконавиця Маріам Пачулія та володарка гран-прі минулорічного фестивалю Яна Неклюдова. “Цей рік був для мене дуже плідним. Я закінчила другий курс музичного коледжу в Мінську, зайняла перше місце в конкурсі в Білостоку, на кількох білоруських конкурсах, почала вчити польську мову, а ще вчу іспанську й англійську. І хочу сказати, що це також завдяки “Пісенному Спасу”. Фестиваль дав мені більше впевненості в собі. Я об’їздила багато конкурсів, але саме Пісенний Спас дав мені поштовх: “Яна, рухайся далі”. Це те, що має тебе супроводжувати все життя: вокал, сцена, емоції. Фестиваль подарував мені фантастичні емоції. Я коли приїхала до Мінська, мабуть, ще тижні два

не могла відійти, все здавалося, що я досі в Житомирі. І сьогодні я щаслива, що знову з вами, у складі білоруської делегації”, — зізналася Яна.

Не менше сюрпризів було і під час зіркового концерту, який підбив підсумки першого фестивального дня. Відкрила концерт Ірина Шинкарук зі своєю піснею “Місячний оберіг”, з якою вона свого часу перемогла на конкурсах “Червона рута” та “Голос Азії”. За цей час пісня набула ще більшої сили, що засвідчили всі, хто її почув після 20-річної паузи. Також Ірина виконала нову пісню “Заручниця” в дуєті з її автором Олександром Смиком.

А далі феєричну атмосферу концерту створювали Андрій Князь, квартет “Гетьман”, Михайло Грицкан, Павло Дворський, Анжеліка Рудницька, Алла Попова, Микола Свидюк, Павло Зібров. Ведучим концерту був відомий конферансьє, учасник Ліги сміху у складі команди “30+” Олексій Гайдучик.

“Ми з Володимиром Шинкаруком часто перетиналися на гастролях. Часто бувало, що брали гітару і починали співати пісні: він свої, а я — свої. Це була щира творча дружба. Його так не вистачає — його доброї поради, його усмішки, його дотепного гумору. Але я впевнений, що ті діти, які беруть участь у конкурсі, які співають його пісні, продовжать його справу”, — зазначив Павло Дворський, який свою пісню “Маєстро” присвятив Володимирові Шинкаруку.

Таким запам’ятався перший день V Міжнародного фестивалю мистецтв “Пісенний Спас” імені Володимира Шинкарука. А потім було ще багато сюрпризів: конкурс виконавців, концерт зірок — Євгена Злова, Тетяни Крепак, Мар’яна Гаєнка, Володимира Талашка, Анжеліки Рудницької, Марини Одольської, Артема Кондратюка та ін.. І, звичайно ж — Ірини Шинкарук.

А ще — відкриття Літературної алеї і читання віршів Володимира Шинкарука, живе спілкування з зірками і фантастична святкова атмосфера. Така, яка буває лише раз на рік — на “Пісенному Спасі”.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом!
ПЕРЕДПЛАТА—2019

Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 79

на 1 місяць	18 грн 11 коп.	на півроку	99 грн 41 коп.
на 3 місяці	52 грн 33 коп.	на рік	195 грн 02 коп.

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор Павло МОВЧАН

Головний редактор Микола ЦИМБАЛЮК

Редколегія Любова ГОЛОТА (голова), Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Микола ТИМОШИК, Георгій ФІЛІПЧУК, Микола ЦИМБАЛЮК, Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора з виробничих питань Наталія СКРИННИК 278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури Ольга ЖМУДОВСЬКА Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп’ютерна верстка Ірина ШЕВЧУК Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор 279-39-55

Черговий редактор Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія 279-41-46

Адреса редакції: вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”, 04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове. Індекс газети “Слово Просвіти” — 30617

